

Sinoniminės raiškos astrologijos terminijoje priežastys

RAMUNĖ VASKELAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0001-6063-9699>

ANOTACIJA

Terminų sinonimija yra vienas labiausiai svarstomų terminologijos klausimų. Kaip matyti iš empirinio pobūdžio darbų, ji gali būti tiek tiriamasis objektas, tiek tam tikras tyrimo aspektas. Nagrinėjant šiuo aspektu vieną ar kitą terminijos vartojimo sritį, iš sinonimų paplitimo neretai sprendžiama, kokį raidos etapą tos srities terminija yra pasiekusi: dar tik besiformuojanti, pažengusi, o gal daugmaž nusistovėjusi. Šiame straipsnyje, kuris taip pat yra empirinio pobūdžio darbas, susitelkiama į kur kas mažiau terminų sinonimijos tyrėjų dėmesio pelnantį objektą – sinonimijos priežastis. Aptariant tipinius ir netipinius sinoniminės raiškos astrologijos terminijoje atvejus, nagrinėjama, kiek juos galima aiškinti terminologijos darbuose nurodomų priežasčių rinkiniu ir kiek tą rinkinį šios terminijos pagrindu būtų galima patikslinti ar papildyti.

ESMINIAI ŽODŽIAI: terminai, astrologija, įvairiakilmių terminų sinonimai, vienakilmių terminų sinonimai, vienažodžiai terminai, keliažodžiai terminai, tekstinė vartoseną.

ABSTRACT

Synonyms of terms is one of the most widely discussed topics of terminology. As illustrated by empirical studies, it can be both a research object and a certain aspect of research. When addressing one or another field of the use of terms from this perspective, the level of the spread of synonyms is often identified as the factor showing the stage of development in which the terminology of a particular sphere actually is: still developing, advanced or perhaps more or less settled. This article, which is also an empirical study, focuses on the reasons of synonymy, which have so far received far less attention from the researchers specializing in the synonyms of terms. By discussing the typical and atypical cases of synonymous expression in the terminology of astrology, the article investigates to what extent they can be explained by the set of reasons specified in terminological works and how much the given set of reasons could be revised and supplemented on the basis of the terminology of this particular field.

KEYWORDS: terms, astrology, heterogeneous synonymous terms, homogeneous synonymous terms, one-word terms, multi-word terms, textual usage.

ĮVADAS

Terminų sinonimija, kuri ekonomijos sumetimais toliau bus vadinama sinonimija, o terminų sinonimai atitinkamai – sinonimais, neabejotinai yra vienas labiausiai svarstomų terminologijos klausimų. Tiesa, teorinių jos svarstymų lietuvių terminologijoje yra kur kas mažiau nei empirinio pobūdžio tyrimų. Išvardyti visus pastaruosius būtų sunku, bet ir nėra reikalo, nes tų darbų apžvalgos pateikiamos kitų tyrėjų (Zemlevičiūtė 2001: 35–38; Mitkevičienė 2015a, 2020; Auksoriūtė 2018: 247–248). Taigi, kol kas užteks tik paminėti pagrindines sinonimijos požiūriu tirtas sritis. Tai fizika ir technika, kompiuterija ir informatika, literatūrologija ir kalbotyra, filosofija ir religija, statyba ir architektūra, medicina ir botanika, ekonomika ir teisė, užkliudyta ir chemija.

Šiame straipsnyje imamasi astrologijos. Bet tikslas jame keliamas kiek kitas, nei jį įprasta kelti empirinio pobūdžio sinonimijos tyrimuose. Neretame tų darbų nagrinėjami vienoje ar kitoje srityje vartojami sinonimai: aptariamai jų tipai, skaičiuojamos sinonimų eilutės, jų sudėtis, ilgis ir pan. (pvz.: Kitkauskienė 2005; Šilobritaitė 2007; Stunžinas 2010). Kituose darbuose vertinamas sinonimų paplitimas ir iš jo sprendžiama, kokį raidos etapą terminija yra pasiekusi (pvz.: Kaulakienė 2002, 2003, 2006; Kaulakienė, Rimkutė 2008). Mat jau senokai pastebėta, kad sinonimų gausu pradinio terminijos formavimosi etapu, o terminijai vystantis jų mažėja (pvz.: Kaulakienė 1994b: 51; Gaivenis 2002: 125), taigi, remiantis šiuo dėsningumu, iš sinonimų paplitimo sprendžiama, ar tam tikros srities terminija dar tik formuojasi, ar jau yra pasiekusi brandesnę, o gal ir visai brandų raidos tarpą. Šiame straipsnyje susitelkiama į kitą, kur kas mažiau sinonimijos tyrėjų dėmesio pelnantį objektą – sinonimijos priežastis.

Nėra taip, kad tų priežasčių išvis nebūtų minima. Įvairiuose terminologijos darbuose jų pavardijama. Tačiau negausiuose teorinio pobūdžio svarstymuose šiuo klausimu priežastys tik vardijamos (pvz.: Keinys 1980: 98–102; 2005a: 45–46), o empirinio pobūdžio darbuose jos taip pat minimos kaip bendros, neretai – dar prieš pradedant nagrinėti sinonimus (pvz.: Kvašytė 2000: 76; Stankevičienė 2012: 22), ir retai kada tarp kitų išvadų pateikiamas vienas kitas teiginys, kas lėmė ištirtosios srities terminų sinonimiją. Darbuose paprastai nekeliamas tikslas tai nustatyti. Tiesą sakant, nepavyko rasti nė vieno empirinio pobūdžio darbo, kuriame jis būtų formuluojamas. Šiame straipsnyje toks tikslas keliamas: šio darbo tikslas – išnagrinėti astrologijos terminijos sinoniminės raiškos priežastis.

Žinoma, kad būtų galima spręsti apie priežastis, reikia nagrinėti pačius faktus, t. y. sinoniminę raišką. Tačiau, orientuojantis į priežastis, nėra būtina minėti kiekvieną tiriamajame šaltinyje pasitaikiusį sinonimijos atvejį, kiekvieno tipo sinonimų eilutę, įvardijant jos ilgį ir sudėtį. Bus nagrinėjami tik tiriamajam šaltiniui būdingiausi sinoniminės raiškos atvejai. Išnagrinėti juos – vienas šio darbo uždavinių, ir jo imamasi antrajame ir trečiajame darbo skyriuose. Kitas uždavinys, kuris bus sprendžiamas pirmiausia (pirmajame skyriuje), – apžvelgti terminologijos darbuose dažniausiai įvardijamas sinonimijos priežastis. Sudarius tam tikrą jų rinkinį ir išnagrinėjus konkrečios srities sinonimiją, bus galima spręsti, kuriomis tų priežasčių galima aiškinti astrologijos terminų sinoniminę raišką, o galbūt paaiškės, kurias terminologijos darbuose vardinamas priežastis šios terminijos pagrindu būtų galima patikslinti ar papildyti. Tai turėtų išryškėti išvadų skyriuje. Pagrindiniai šiame darbe taikomi metodai: analizė, lyginamasis metodas ir sintezė. Pažymėtina, kad jame tirama lietuviška astrologijos terminija ir dėmesys sutelkiamas į lietuvių terminologijos darbuose ryškėjančių sinonimijos priežasčių rinkinį. Tiek pačios sinoniminės raiškos, tiek ją lemiančių priežasčių lyginimas su užsienio kalbų ir kalbotyros duomenimis būtų atskirų darbų objektai.

Tiriamasis šaltinis – tas pat, kuriuo remiantis praeitame *Terminologijos* numeryje astrologijos terminai nagrinėti pagal kilmę (Vaskelaitė 2020). Tai dvylika interneto svetainių Vakarų astrologijos tema (*ananta.lt; antropoteosofineastrologija.lt; astrodaiva.com; astrologe.weebly.com; astrologijosmokykla.lt; dharma.lt; sadhanacentras.lt; uranija.lt; vidineastrologija.lt; wolmer.lt; zachh.lt; zodiakas.com*)¹. Įtraukiami ir dviejose iš jų, būtent *zodiakas.com* ir *ananta.lt*, pateikti nedidelės apimties terminų žodynėliai: atitinkamai *Astrologijos sąvokos* (toliau – AS) ir *Astrologijos terminų žodynelis* (toliau – ATŽ). Vis dėlto nuo ankstesnio straipsnio įteikimo praėjo laiko, o per jį kai kuriose svetainėse paskelbta naujų tekstų, todėl ankstesnė imtis papildoma nauja medžiaga (paskelbta iki 2021 m. birželio 20 d.). Kaip ir anksčiau, interneto svetainės trumpumo sumetimais vadinamos svetainėmis ir žymimos tais pačiais trumpiniais. Jų paaiškinimas pateikiamas šaltinių sąrašė.

Tiriamąjį šaltinį pasirinkimą iš esmės lemia jau išryškintas veiksnys – astrologijos santykio su mokslu keblumas (Vaskelaitė 2020: 129). Prieš

¹ Kai kuriose svetainėse skelbiama ir kitų sričių tekstų (*ananta.lt; antropoteosofineastrologija.lt; dharma.lt; sadhanacentras.lt; uranija.lt; wolmer.lt; zachh.lt*) – iš jų atsirenkami tik astrologijos srities tekstai.

kelis šimtmečius dėstyta universitetuose, šiuo metu bent jau Lietuvoje astrologija kaip mokslas nėra pripažįstama, taigi ir šios srities mokslo studijų, aukštosioms mokykloms skirtų vadovėlių, taip pat ir lietuviškų astrologijos terminų žodynų nerengiama. Svetainės yra bene pagrindinis rašytinis šios srities terminijos plėtotės šaltinis. Terminų jose, kaip atskleidė vien jau išnagrinėta vienažodė terminija, vartojama gausiai, jie apibrinami ir aiškinami, taigi astrologijos svetainės yra gana parankus terminologiniams tyrimams šaltinis.

1. SINONIMIJOS PRIEŽASTYS

Vieną sinonimijos priežastį galima numanyti iš jau minėtų teiginių, kad sinonimai būdingiausi pradiniam terminijos formavimosi etapui, o laikui einant jų mažėja. Tokia raida lietuvių kalbotyroje bene daugiausia išvelgta nagrinėjant fizikos ir informatikos terminus (Kaulakienė 1994a, b, 1997a, b, 2000, 2002, 2003, 2006, 2009; Kaulakienė, Rimkutė 2008; Aukšoriūtė 2018), šiose srityse randant daug ją patvirtinančių faktų. Tačiau ją patvirtina ir kitų sričių terminijos tyrimai. Antai ankstesnio istorinio laikotarpio šaltiniuose, kai ne vienos srities lietuviška terminija dar tik formavosi arba vis dar formavosi, sinonimų randama daug (pvz.: Zemlevičiūtė 2003, 2004, 2018b; Mitkevičienė 2007, 2014, 2015b), o naujesnių šaltinių tyrimai ar jų lyginimas su senesniais atskleidžia, kaip pereinama prie mažesnio sinonimų kiekio (pvz.: Zemlevičiūtė 2001; Vladarskienė 2015; Aukšoriūtė 2018). Remiantis tais tyrimais, būtų galima kelti prielaidą, kad jei jau sinonimų gausu nesusiformavusioje terminijoje, tai sinonimijos priežastis turėtų būti terminijos nesusiformavimas, nenusistovėjimas. Tačiau jos kelti nėra reikia, nes ji sinonimijos tyrėjų dažnai įvardijama tiesiogiai, pavyzdžiui, iš kompiuterijos terminijoje gausiai vartojamų sinonimų daroma išvada, kad terminija „nėra visiškai nusistovėjusi ir susiformavusi“ (Celiešienė 2011: 29). Išsamiau ši priežastis neaptariama. Tik poroje straipsnių paaiškinama, kad pradinio terminijos formavimosi etapo sinonimija rodo, jog ne tik terminai, bet ir pačios sąvokos bei jų apimtis dar nėra pakankamai aiškūs (Kaulakienė 1994b: 51; Kvašytė 2000: 76), kad tai nominacijos įvairavimo pasireiškimas (Kaulakienė 1994a: 140).

Vis dėlto sinonimų gausą atskleidžia ne tik ankstesnių laikotarpių terminijos tyrimai, bet ir ne viena dabartinės terminijos vartojimo sritis ar posritis: kibernetinis saugumas (Stunžinas 2017), kriptovaliutų pavadinimų

vartojimo aplinka (Stunžinas 2018), ekonomika plačiąja prasme (Stankevičienė 2016). Žinoma, dabartinė terminija irgi gali būti dar tik besiformuojanti arba, kaip iš sinonimų gausos nusprendžiama apie ekonomikos terminiją, vis dar besiformuojanti: „<...> ekonomikos terminija, nors ir turi senas tradicijas, dar yra kuriama ir tikslinama“ (Stankevičienė 2016: 69). Vis dėlto negali būti taip, kad iki šiol dar tik formuojasi ar vis dar formuojasi visų sričių terminija. Tačiau sinonimų randama kone visose srityse, jei tik jas imamasi tirti sinonimijos požiūriu. Negana to, kai kurie darbai atskleidžia, kad laikui einant sinonimų tik daugėja (Gaivenytė 2000; Kazlauskaitė 2000), nemąžta jų nė kitose kalbose (Kvašytė 2000; Stankevičienė 2012), o tai jau prieštarautų savaiminio mažėjimo teorijai ir keltų klausimą dėl daugėjimo priežasties. Tačiau ši sinonimijos priežastis straipsniuose taip pat įvardijama – kaip mokslo ar mokslo kalbos raida. Štai sinonimijos požiūriu ištyrus viso XX a. fonetikos terminus ir antroje XX a. pusėje nustačius sinonimų išplitimą, jis aiškinamas paties fonetikos mokslo išaugimu, kuris lemiąs naujų terminų poreikį (Kazlauskaitė 2000: 28). Palyginus fizikos terminus dviejuose fizikos terminų žodynuose ir pastebėjus, kad naujesniame dalis sinonimų išnyko, bet atsirado naujų, kaip šio padaugėjimo priežastis įvardijama ne mokslo, o mokslo kalbos raida (Gaivenytė 2000: 66). Ištyrus sinonimus ir variantus Juozo Balčikonio *Rinktiniuose raštuose*, apimančiuose kalbininko viso gyvenimo darbus, ir jų radus taip pat ir vėlesniuose darbuose, kaip priežastis nurodoma mokslo raida: lietuvių kalbos mokslas per tą laiką labai kito, buvo plėtojamos tradicinės kryptys, kuriamos naujos teorijos, taisyklės, randami nauji kalbos tyrimo atžvilgiai (Andriuškaitė 2000: 68). Mokslo kalbos polinkį į tarptautinius terminus kaip dvikalbių sinonimų atsiradimo pamatą minėjo ir Jonas Klimavičius (1975: 91).

Tiesiogiai įvardijama ir dar viena sinonimijos priežastis – kalbų kontaktai (Stankevičienė 2016: 66–67). Dabartinės lietuvių kalbos duomenų pagrindu, suprantama, dažniau tenka konstatuoti ne abipusius kontaktus, o vienos kalbos – anglų – įtaką. Štai nagrinėjant kompiuterijos terminus nurodoma, kad jų sinonimiją lemia anglišku sinonimų gausa ir didžiulis naujų sąvokų srautas, kad Anglijoje ir JAV nėra valstybinių mokslo ir technikos kalbos norminimo institucijų, kad nemaža tų pačių ar labai artimų sąvokų sukurama daugelyje mokslo centrų vienu metu ir dažnai jos pavadinamos skirtingai (Kaulakienė 2000: 53; 2006: 23; Grigas 2008: 33; Kaulakienė, Rimkutė 2008: 34).

Darbuose ryškinama terminijos raida sinonimų mažėjimo link rodytų proceso savaimingumą, savireguliaciją, tačiau ne viename darbe sinonimų mažėjimas siejamas ir su terminų tvarkymu bei norminimu (Kaulakienė 2007: 108; Šilobraitė 2007: 155; 2010: 77), o tai jau būtų poveikį iš šalies rodantis veiksnys. Šio veiksnio minėjimas, suprantama, iškelia klausimą, kas tada vis dėlto lemia sinonimų mažėjimą – savaiminė terminijos raida ar jos tvarkymas? Tačiau bent jau istorinės terminijos tyrimai rodytų, kad viena kitam neturėtų prieštarauti. Štai XIX ir XX a. sandūra ir nebebuvo medicinos terminijos kūrimosi tarpsnis, ir kartu, vykstant tautinio atgimimo sąjūdžiui, siekta vartoti lietuviškus terminus, taigi terminija sąmoningai tvarkyta, turbūt todėl 1889–1906 m. leistame *Varpe* daug sinonimų ir nerandama (Zemlevičiūtė 2009). O ir pats terminų tvarkybos principas „vienam terminui – viena sąvoka“ gali būti radęsis derinantis prie įžvelgiamojo savaiminio sinonimų mažėjimo polinkio. Kitas klausimas, kiek tas principas realizuotinas praktiškai, jei jau sinonimiją skatina tokios objektyvios priežastys kaip mokslo raida, kalbų kontaktai. Galbūt dėl to pastaruoju metu, mokslo raidai esant ištis intensyviai, o anglų kalbos įtakai – itin stipriai, vieną terminą vienai sąvokai numatantis principas imamas vis labiau diskutuoti (žr. Mitkevičienė 2020).

Tačiau terminų tvarkyba ir norminimas įvardijami ne tik kaip sinonimijos mažėjimo, bet ir kaip jos radimosi priežastis. Pavyzdžiui, tokia priežastis nurodoma nagrinėjant ir XVI a., ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios katekizmų terminus, o konkretinama kaip katekizmų autorių siekis gryninti kalbą (Rimkutė 2007: 143). Tokią priežastį ryškintų ir Antano Vileišio straipsniuose vartotų medicinos terminų analizė (Zemlevičiūtė 2003: 103), o Asta Mitkevičienė, ištyrusi literatūros terminus, aiškiai formuluoja mintį, kad „sinoniminiai terminai yra ir terminų tvarkybos priežastis (ieškoma tinkamiausio termino), ir rezultatas (kurį laiką, dažniausiai skirtinguose šaltiniuose, vartojami keli terminai tai pačiai sąvokai įvardyti)“ (Mitkevičienė 2015b: 19). Dar labiau ši mintis išplėtojama teorinio pobūdžio darbe apie sinonimiją (Mitkevičienė 2020). Tiesa, ne visada aišku, kas autorių yra laikoma terminų tvarkyba ir kas – norminimu, tačiau poroje darbų paminimas terminus kuriančių specialistų tarpusavio nesusitarimas ar nenoras susitarti, ką ir kaip reikia lietuvininti (Kaulakienė 2006: 24; Kaulakienė, Rimkutė 2008: 34), veikiausiai sietinas su terminų tvarkyba.

Kituose straipsniuose įvardijamą norą daug racionaliau nei iki šiol pavadinti sąvoką (Kaulakienė 1994b: 53; Stunžinas 2005: 15) jau, matyt, reikėtų sieti su terminų kūrimu ar vartojimu. Panašias priežastis vardijo Stasys Keinys: „<...> dėl kitų autorių vartojamų terminų nežinojimo, jų netikimo ar nepatikimo sudarinėjami savi terminai“ (Keinys 1980: 98); „<...> vieniems labiau tinka vienas terminas, o kiti tam pat reikalui yra linkę vartoti kitą terminą“ (Keinys 2005b: 255); skiriasi „terminų vartotojo palinkimas, savo kalbos mokėjimas ar kitos priežastys, pavyzdžiui, žodžio įprastumas (iš gimtosios tarmės ar ne)“; sudaroma naujadarų ar pridaroma vertinių (Keinys 1980: 100–101; 2005b: 255). Kazimieras Gaivenis, viename straipsnyje minėdamas dvi dažniausias sinonimijos mokslo kalboje priežastis, kaip vieną iš jų irgi nurodė susijusią su vartojimu: sinonimai atsiranda kaip šalutinė įvardijimo priemonė, kai autorius nežino ar dvejoja, kurį terminą reikėtų pasirinkti (Gaivenis 2005: 201). Tiesa, vardijant su terminų kūrimu ar vartojimu susijusias priežastis paprastai neatkreipiamas dėmesys į tai, kad terminų vartotojams (o ir kūrėjams, jei jie ne terminologai) gali stigti terminologijos žinių. Tai daugmaž užčiuopta, regis, tik tiriant kriptografinių valiutų įvardijimą, nurodant tokias šioje srityje besireiškiančio įvairavimo priežastis kaip esminių skiriamųjų požymių nesuvokimas, mėginimas verstis anglų kalbos terminų vertiniais, terminų vartojimas ne savo reikšmėmis (Stunžinas 2018: 142). Kad tai terminijos kūrimo ar vartojimo trūkumai, savaime suprantama terminologams, tačiau atitiktims anglų kalbos terminui pakeisti ieškantiems tam tikros srities specialistams, juolab paprastosios kalbos vartotojams, tai gali būti ir ne taip aišku.

Paminėtosios priežastys terminologijos darbuose įvardijamos tiesiogiai. Kitos labiau tik ryškėja, ir vieną tokių ryškėjančių priežasčių būtų galima apibendrinti kaip adresato veiksnį. Antai minėtame katekizmo terminų tyrime aptariant atvejus, kai šalia lietuviško žodžio pateikiamas skolinys, pvz.: *duona* (*ostija*), *stebuklas* (*čiūdas*), svarstoma, kad taip turbūt buvo siekiama siūlyti atitikmenis, kurie būtų visiems suprantami (Rimkutė 2007: 139). Ištyrus sinoniminę raišką laikraščio priede *Sveikata*, kreipiamas dėmesys į tai, kad šis priedas buvo skiriamas plačiajai visuomenei ir leidžiamas medicinos žinių populiarinimo tikslais, turbūt todėl autoriai labai ir nesistengė išvengti sinonimų (Zemlevičiūtė 2004: 98). Adresato veiksnį netiesiogiai rodytų ir mokslo populiarinamiesiems tekstams būdingų terminų aiškinimo būdų aptarimas – kaip vienas iš aiškinimo skaitytojams

būdų minimas sinonimų vartojimas (Petrėnienė 2003: 49). O apžvelgus 1918 m. periodinėje Lietuvos spaudoje skelbtų populiarinamųjų publikacijų terminų sinonimus adresato veiksnys nurodomas gana tiesiogiai: „Medicinos, sveikatos ir gydymo temomis rašantiems autoriams reikėjo įsivaizduoti savo adresatą – paprastą lietuvi skaitytoją, taigi dalykinę informaciją jie turėjo pateikti populiariai ir suprantamai, vartoti daugiau lietuviškų terminų, kurie būtų žinomi ir aiškūs skaitytojui“ (Zemlevičiūtė 2018b: 193). K. Gaivenis, be jau minėtos terminų sinonimijos priežasties, minėjo, kad sinonimai gali būti teikiami kaip terminų istorijos šaltiniai, t. y. šalia norminių paminimi tie, kuriuos praetyje vartojo žymūs mokslininkai (Gaivenis 2005: 201). Tokią priežastį taip pat būtų galima sieti su adresato veiksmu, tik šiuo atveju veikiausiai orientuojamasi ne į paprastą skaitytoją, o į dalyko žinovą, specialių žinių ar jų poreikį turintį adresatą.

Sinonimija yra nagrinėjama tiek tekstų, tiek terminų žodynų pagrindu, tačiau šių terminų pateikimo terpių įtaka sinonimų dažniui ar kiekiui tyrėjų nėra lyginama. Tekstinės vartosenos įtaka minima tik keliuose darbuose. Štai J. Klimavičius, nagrinėdamas sinonimus žodynuose, yra teigęs, kad „tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimijos vartojimas mokslo veikalų tekstuose turi savo specifiką. Tekstuose daugiau pasitaiko iš kalbos sistemos jau išstumtų skolinių, dar tik prigyjančių naujadarų, apskritai, daugiau įvairovės, svyravimų ir kitimų dinamikos“ (Klimavičius 1975: 93). S. Keinys irgi yra atkreipęs dėmesį, kad „nesunku suprasti, kad žodynuose sunorminti, suvienodinti terminus (o norint, ir visai išnaikinti sinonimus) yra daug lengviau, negu pasiekti, kad bent visoje to dalyko literatūroje tik žodyno teikiami terminai tebtų vartojami“ (Keinys 2005b: 255). Teiginį, kad tekstuose sinonimijos daugiau nei žodynuose, empirinio pobūdžio darbe yra pateikusi A. Mitkevičienė (2015b: 18), o kitame darbe, kuris yra teorinio pobūdžio, ji atskirai aptaria sinonimų atpažinimo problemas ir tekstinės vartosenos, palyginti su netekstine, galimą turėti įtaką atskleidžia netiesiogiai (Mitkevičienė 2015a: 51–56).

Kituose darbuose tokios įtakos neakcentuojant, dar mažiau dėmesio kreipiamą į žanro ar funkcinio stiliaus įtaką, nors siekis rašyti suprantamai, aiškinti terminus mokslo populiarinimo ar publicistikos darbams lyg ir turėtų būti būdingesnis nei mokslo veikalams. Šią sinonimijos priežastį irgi galima įžvelgti labiau netiesiogiai. Štai gyvajai kalbai atstovaujančioje terminijoje – Mykolo Miežinio keturkalbiame žodyne (Labanauskienė 2014) ir dviejuose Jurgio Pabrėžos žodynuose (Labanauskienė

2004) – sinonimų randama daug ir gyvosios kalbos ypatybės (vaizdingumas, ekspresija) ją nagrinėjant netgi paminimos kaip sinonimijos šaltinis (Labanauskienė 2004: 154). Kad sinonimija yra liaudies terminams būdinga ypatybė, atskleidžia Roberto Stunžino (2010) atliktas statybos terminų tyrimas.

Bet apskritai sinonimijos priežasčių rinkinys išryškėja palyginti negausus. Be to, priežastys paprastai minimos kaip bendros apskritai sinonimijai, nors pačios sinonimijos skiriama įvairių tipų. Antai skiriami darybiniai ir leksiniai sinonimai (Mikelionienė 2004: 273; Keinys 2005b; Stunžinas 2010), bendrašakniai ir nebendrašakniai sinonimai (Umbrasas 2004; Mitkevičienė 2014, 2015b, 2018), pagal sudėtį – vienažodžių ir sudėtinių terminų sinonimai (Zemlevičiūtė 2001; Mitkevičienė 2005). Dažnai nagrinėjami termino kilmės pagrindu skiriami tarptautinio ir lietuviškos kilmės termino sinonimai (Klimavičius 1975; Kazlauskaitė 2000; Zemlevičiūtė 2001, 2004, 2018b), o jei aprėpiami ne tik tarptautiniai žodžiai, bet ir kitokie skoliniai, – įvairiakilmių terminų sinonimai, kurie skiriami kaip priešprieša vienakilmių terminų sinonimams (pvz.: Andriuškaitė 2000; Šilobritaitė 2007, 2008, 2009). Nagrinėjant sinonimus prie skolinių neretai priskiriami ir nelietuviškos šaknies hibridiniai terminai (Stunžinas 2010; Mitkevičienė 2015b; Stankevičienė 2016), nors terminų kilmės požiūriu prasminga skirti skolinius ir hibridus.

Tiesa, kai kuriuose darbuose nagrinėjamas tik vienas kuris sinonimijos tipas, taigi tokios analizės pagrindu padarytas išvadas lyg ir būtų galima sieti vien su tuo tipu. Pavyzdžiui, nagrinėjant tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimiją padaroma išvada, kad ją lėmė fonetikos mokslo raida (Kazlauskaitė 2000: 28), kitur įvairiakilmių terminų sinonimai siejami su norminimu (Rimkutė 2007: 143), su adresato veiksmu (Rimkutė 2007: 139). Tačiau tokios pačios priežastys minimos ir darbuose, kuriuose nagrinėjami ne tik įvairiakilmių terminų sinonimai. Pavyzdžiui, mokslo raida kaip priežastis nurodoma išnagrinėjus ir tuos atvejus, kai sinonimiškai vartojami vienakilmiai (lietuviški) terminai (Andriuškaitė 2000: 68). Arba štai Vilija Celiešienė įvairiakilmę *Enciklopedinio kompiuterijos žodyno* terminijos sinonimiją aiškina anglų kalbos poveikiu (Celiešienė 2011: 28), o Gintautas Grigas kreipia dėmesį į atvejus, kai vienam angliškam terminui sukuriami po kelis lietuviškus terminus (Grigas 2008: 33), ir taip atskleidžia, kad anglų kalba esanti ir savakilmių terminų sinonimijos priežastis.

Beje, dažnai kaip bendros vardinamos ne tik įvairių tipų sinonimijos, bet ir variantiškumo priežastys, nors šiaip jau sinonimus ir variantus lietuvių terminologijos darbuose linkstama skirti. Pavyzdžiui, Angelė Kaulakienė, atskirai išvardijusi Konstantino Šakenio *Fizikos* vadovėlyje rastus sinonimus ir variantus, tarp pastarųjų – ir įvardžiuotinės formos vartojimu besiskiriančius atvejus, daro išvadą, kad „[S]inonimijos ir variantiškumo dalykai, susiję su terminų nominacijos įvairavimu, rodo, kad tuometinė fizikos terminija buvo tebekuriama ir pasižymėjo visomis kuriamojo terminijos tarpsnio ypatybėmis“ (Kaulakienė 2002: 74). Sinonimai ir variantai lietuvių terminologijos darbuose apibūdinami kiek skirtingai², bet paprastai pirmieji – kaip skirtingi tą pačią sąvoką įvardijantys terminai (pvz.: Mitkevičienė 2015b: 2; Celiešienė 2011: 25), o antrieji – kaip nedidelių raiškos skirtubių turintys terminai (pvz., Umbrasas 2004: 101) ar skirtingi to paties termino pavidalai (pvz., Mitkevičienė 2004: 124). Kita vertus, atriboti sinonimus ir variantus nėra paprasta, o kai kuriuose naujesniuose lietuvių terminologijos darbuose jų per daug atriboti ir nesiekama, kaip bendresnę nurodant tai sinonimijos (Umbrasas 2004: 101–102³), tai variantiškumo sąvoką (Stankevičienė 2016⁴). Kiek bendrumo galėtų būti tarp šio dvejopo įvairavimo priežasčių, reikėtų tirti atskirai, o šiame straipsnyje susitelkiama tik į sinonimijos priežastis. Tiesa, sinonimijos ir variantiškumo ribos klausimo nepavyks apeiti.

2. ĮVAIRIAKILMIŲ TERMINŲ SINONIMIJA

Iš praeitame *Terminologijos* numeryje spausdinto straipsnio aiškėjo, kad vienažodės astrologijos terminijos pagrindą sudaro graikiškos ar lotyniškos šaknies skoliniai, taigi tikrieji tarptautiniai žodžiai⁵, ir mažesnė grupė – lietuviškos kilmės terminai. Tai reikštų, kad vienažodžių terminų sinonimų eilutes galėtų sudaryti arba tarptautiniai ir savi terminai, arba vien

² Sinonimo ir varianto sampratos yra išsamiai aptartos A. Mitkevičienės (2004: 121–124; 2005: 40) straipsniuose.

³ „Apskritai variantai yra sinonimijos plačiąja prasme dalis, todėl terminologijoje nėra didelės būtinybės brėžti tarp jų griežtą ribą, nes kalbama apie tos pačios sąvokos įvardijimą“ (Umbrasas 2004: 101–102).

⁴ „Šiame darbe terminų variantais laikomi ir sinonimai, ir tos pačios reikšmės, tik skirtingo pavidalo žodžiai, atliekantys tą pačią funkciją ir besiskiriantys tik išraiška (Gaivenis, Keinys 1990; Umbrasas 2004)“ (Stankevičienė 2016: 66).

⁵ Nors 2007 m. VLKK priimtame projekte tarptautiniais žodžiais numatoma laikyti ir keliose didžiosiose kalbose (anglų, vokiečių, prancūzų, rusų) vartojamus žodžius, vis dėlto nuo seno tarptautiniais terminais laikomi lotyniškos ir graikiškos kilmės skoliniai (žr. Zemlevičiūtė 2018a: 153–154).

tarptautiniai terminai, arba vien lietuviškos kilmės terminai. Pastarųjų dviejų rūšių sinonimų tiriamajame šaltinyje negausu, taigi, aiškinantis sinoniminės raiškos astrologijos terminijoje priežastis, pagrindinis dėmesys bus sutelkiamas į tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimiją. Vis dėlto jau nagrinėjant vienažodžius terminus rasti ir keli kitos kilmės skoliniai, todėl čia tiksliau nagrinėti ne tarptautinių terminų, o skolinių ir lietuviškos kilmės terminų sinonimiją, kurią įprasta vadinti įvairiakilmių terminų sinonimija. Skoliniais ir šiame darbe bus laikomi nelietuvišką šaknį (ar kelias šaknis) turintys terminai.

2.1. Tipiški atvejai

VIENAŽODŽIŲ TERMINŲ SINONIMIJA

Vienas ryškesnių vienažodžių terminų įvairiakilmės sinonimijos atvejų – termino *konjunkcija* sinoniminė raiška. Šis tarptautinis terminas paprastai vartojamas vardijant planetų sudaromus aspektus, o tekstuose dažnas jo lietuviškas atitikmuo *jungtis* Am, Antr, Astr, Dh, Vi, W ar *susijungimas* Aw, Ur, Za, Zo, vienoje svetainėje šis aspektas pavadinamas *lygiagrete* Aw. Tačiau visi kiti planetų aspektai daugiausia įvardijami antikinių kalbų kilmės terminais, ir mėginimų juos keisti lietuviškais atitikmenimis pasitaiko tik pavienių. Štai *kvadratas* ar *kvadratūra* tik poroje svetainių paminimas ir kaip *ketvirtadalis* W, Dh. Harmoningasis aspektas *trinas*, svetainėse minimas ir kaip *trigonas*, tik dviejose svetainėse paminimas ir kaip *trikampis* Aw, Zo. Kitas harmoningasis aspektas, *sekstilis*, tik vienoje svetainėje pavadinamas *šešiakampiu* Aw. Joje pavartojama ir dar pora aplietuvintų aspektų rūšių pavadinimų, būtent *pusiau kvadratas* ir *pusiau trikampis* Aw, o *seksvikvadratas* šioje svetainėje paminimas ir kaip *pusantro kvadratas* Aw. Tai susidarančius sinonimijos atvejus lyg ir skatintų sieti su mėginimu lietuvininti skolinį, bet kiti, o dažniausiai – ir šie aspektai svetainėse įvardijami lotyniškos šaknies terminais. Juolab neaišku, kodėl gana dėsninga išimtis daroma terminui *konjunkcija* – jo lietuviškas atitikmuo vartojamas daugelyje svetainių. Tiek šios išimties, tiek minėtų pavienių sinonimijos atvejų priežastys labiau galėtų paaiškėti šiuos atvejus siejant su kitais sinoniminės raiškos atvejais.

Iš vienažodžių terminų sinoniminė raiška dar būdinga terminui *steliomas* – tekstuose linkstama vartoti *sankaupa* Astr, Ur, W, *telkinys* Dh, W, taip pat pavartojama *planetų sankaupta* Astr, ATŽ, Dh, Vi, W, Zo, *planetų telkinys* Astr, Dh, W. Jau ankstesniame straipsnyje atkreiptas dėmesys,

kad į tarptautinių žodžių žodynus terminas *steliumas* neįtraukiamas (Vaskelaitė 2020: 140). Tiesa, iš to straipsnio aiškėjo, kad į tarptautinių žodžių žodynus astrologijos terminų išvis nelinkstama įtraukti, tačiau kiti astrologijoje vartojami terminai (pvz.: *konjunkcija*, *konfigūracija*, *kvadratura*, *opozicija*, *seksilis*, *ekliptika*, *tranzitas*, *egzaltacija*, *ingresija* ir kt.) įtraukiami kaip kitų sričių terminai ar bendrosios vartosenos žodžiai, o tai teiktų pagrindo kelti prielaidą, kad *steliumo*, planetų susikaupimą viename ženkle įvardijančio termino, atitikmenį svetainėse siekiama teikti manant, kad tai skaitytojui mažiau žinomas terminas. Kita vertus, ir paties termino vartotojo jis gali būti nesiejamas su antikinėmis kalbomis, tarptautinio žodžio statusu ir todėl mėginamas keisti.

Kitų vienažodžių terminų vartojimas tokio polinkio nerodo. Be *konjunkcijos* ir *steliumo*, dar vienažodžių lietuviškų atitikmenų turi tik *solsticija* – svetainėse vartojama ir *saulėgrįža* Am, Antr, Astr, W, Za, Zo. Taigi, iš ankstesniame darbe fiksuotų 53 antikinių kalbų pagrindo vienažodžių terminų lietuviškais vienažodžiais atitikmenimis labiau keičiami tik *konjunkcija*, *steliumas* ir *solsticija*. Iš tame darbe fiksuotų kelių kitokių skolinių vienažodžių sinonimų turi tik *kryžius* – keliose svetainėse pavartojama *pradas* Sa, Vi, Zo. Tačiau *kryžius* yra seniai prigiję skolinys iš lenkų kalbos, ir sinoniminę raišką šiuo atveju lemia ne siekis lietuvininti.

Kadangi į šį darbą, palyginti su ankstesniu, įtraukiama ir svetainėse paskelbtos naujos medžiagos, vienažodžių terminų rinkinys padidėja ir dar keliais terminais. Antai vienoje svetainėje kaip sinonimai paminimi *kompozitas* ir *kombinas*, kurie abu yra skoliniai, skliaustuose po pažymos *angl.* nurodant ir angliškus terminus – atitinkamai *Composit* ir *Combine* Antr. Kitur Chironas, svetainėse paprastai įvardijamas kaip *asteroidas* Am, Astr, Dh, Vi, pavadinamas *planetoidu* Am, ir taip vėlgi susidaro dviejų skolinių sinonimijos eilutė. Keletas naujų vienažodžių terminų įtraukiama į terminų žodynėlį AS (*kvintilis*, *bikvintilis*, *kverentas*, *kvezitas*, *kazimi*, *antisas*, *apogėjus* AS), tačiau jie nei žodynėlį teikiančioje svetainėje, nei kitose svetainėse nevartojami, taigi ir jų keitimo lietuvišku atitikmeniu polinkis neišryškėja.

Bet, žinoma, sinonimų gali sudaryti ne tik vienažodžiai terminai.

SINONIMIJA KELIAŽODŽIUOSE TERMINUOSE

Sinonimiškai gali būti vartojamas tiek pagrindinis, tiek šalutinis keliažodžio termino dėmuo. Vis dėlto tiriamasis šaltinis atskleidžia, kad pagrindinis dėmuo į sinoniminę vartoseną nėra linkęs. Dalies vartojamų terminų pa-

grindinis dėmuo yra kaip vienažodis terminas vartojamas lotyniškos ar graikiškos kilmės žodis: *planeta, ciklas, horoskopas, astrologija* ir kt. Jei vienažodis terminas neturi sinonimų, tai ir rūšinio termino pagrindinis dėmuo vartojamas nesinonimiškai. Štai pagrindinio dėmens sinonimų nepasitaiko vartojant terminus *artimosios planetos, tolimosios planetos, didieji ciklai, mažieji ciklai, Mėnulio ciklas, Saulės ciklas* ir kt. Lietuviškos kilmės pagrindiniams dėmenims sinonimija irgi nebūdinga – vartojama *pavasario lygiadienis* Am, Antr, Astr, Vi, W, Zo, *rudens lygiadienis* Am, Antr, Astr, Dh, Vi, Zo, *Saulės užtemimas, Mėnulio užtemimas* Am, Antr, Astr, Aw, Dh, Sa, Ur, Vi, W, Za, Zo, *Mėnulio jaunatis* Am, Dh, Vi, W, Zo ir kt. Išimtį sudaro tik vienoje svetainėje ryškus polinkis vieną pagrindinių horoskopo rūšių įvardyti kaip *gimimo žemėlapis*, nors joje vartojamas vienažodis terminas *horoskopas* Zo. Būtent pastarasis įtraukiamas į šioje svetainėje teikiamą žodynėlį, o jį aiškinant pavartojama ir *gimimo (natalinis) horoskopas* AS.

Ir atvirkščiai: jei sinoniminė raida būdinga vienažodžiui terminui, tai sinonimų turi ir jo pagrindu sudaryto termino pagrindinis dėmuo. Tačiau vienažodėje terminijoje, kaip jau išaiškėjo, sinonimijos atvejai reti, taigi ir jų pagrindu sudarytų terminų pagrindinio dėmens sinonimija būdinga tik terminams *žiemos solsticija* ir *žiemos saulėgrįža* Am, Antr, Astr, Vi, W, *vasaros solsticija* Astr ir *vasaros saulėgrįža* Am, Antr, Astr, Vi, W. Iš kitų terminų pagrindinio dėmens sinonimija būdinga terminams *užtemimų periodas* Antr, Astr, Ur, W, Za, Zo (ar *užtemimo periodas* Ur, W) ir *užtemimų laikotarpis* Antr, Astr, Za, Zo, *retrogradinis periodas* Antr, Vi, W ir *retrogradinis laikotarpis* Antr, Vi, Za, Zo. Kai kur pavartojama ir *retro periodas* Vi. Tačiau žodžiai *periodas* ir *laikotarpis*, nors ir nėra astrologijos terminai, svetainėse taip pat vartojami sinonimiškai (pvz.: „Tuo laikotarpiu padarytas pasirinkimas bus tikrinamas įvairiais išbandymais kiekvienam savaip ir savose gyvenimo srityse“ Antr ir „Šis periodas – tai vidinės transformacijos, pokyčių galimybių metas tiek individualiai kiekvienam žmogui, tiek ir visai visuomenei“ Antr), o tai rodytų, kad terminų sinonimijai įtakos gali turėti ne terminų sinonimija. Apie tokią priežastį yra užsiminusi A. Mitkevičienė: išnagrinėjusi tarpukario literatūros mokslo terminiją ji pastebėjo, kad sinonimų turi kai kurie terminų darinių pamatiniai žodžiai, ir teigė, kad tai yra lingvistinė dalies sinonimų priežastis (Mitkevičienė 2015b: 23). Panašus atvejis čia nagrinėjamoje vartosenoje – su žodžiais *pozicija* ir *padėtis* sudarytų terminų grupės įvairavimas: svetainėse žodžiai *pozicija* ir *padėtis* vartojami sinonimiškai, taip pat sinonimiškai var-

tojama *planetų pozicija* ir *planetų padėtis* Antr, Astr, Sa, Vi. Svetainėse paplitusi terminų *Saulės pozicija*, *Marso pozicija*, *Lilit pozicija* ir pan. sinonimija – vartojama ir *Saulės padėtis*, *Marso padėtis*, *Lilit padėtis* ir pan.

Būdingesnė sinonimija terminų šalutiniams dėmenims, tačiau taip pat tik kai kuriems. Jau minėta, kad keliose svetainėse sinonimiškai pavartojami terminai *kryžius* ir *pradas*, bet Zodiako skirstymas kryžiais ar pradais suponuoja ir tris rūšinius terminus, kurių šalutinis dėmuo yra lotyniškos šaknies būdvardis: *fiksuotas kryžius (pradas)*, *kardinalus kryžius (pradas)*, *mutabilus (mutabelinis) kryžius (pradas)*. Dviejų iš būdvardžių keisti lietuvišku atitikmeniu nemėginama, o *mutabilus* Am, Astr, Sa, W, Zo ar *mutabelinis* Astr, Zo minimas ir kaip *kintantis* Sa, Aw ar *kintamas* Aw, pvz.: „Galimai kiek mažiau žinomas, tačiau astrologijoje ne mažiau svarbus ženklų skirstymas – tai trys pradai arba tiksliau vadinamieji kryžiai: kardinalus, fiksuotas ir mutabilus (kintantis)“ Sa. Taip gali būti skirstomi zodiako ženklai, taigi minimi *kardinaliniai*, *fiksuoti* ir *mutabeliniai* arba *kintami* zodiako ženklai, pvz.: „Kintamiems ženklams labiausiai trūksta užsispyrimo ir tvirtumo siekiant savo tikslų“ Aw.

Panaši išimtis daroma vardijant astrologijos rūšių pavadinimus. Jie paprastai būna dviejų skolinių derinys: *elektyvinė astrologija* Am, An, ATŽ, Ur, Zo, *evoliucinė astrologija* Antr, Ur, Vi, W, Za, Zo, *mundaninė astrologija* An, Am, Sa, Zo ir kt. Tačiau dviejų astrologijos rūšių pavadinimų būdvardinį dėmenį mėginama keisti lietuvišku atitikmeniu: *chorarinė* Am, Astr, ATŽ, Ur, Zo (*horarinė* Ur) *astrologija* įvardijama ir kaip *klausimo astrologija* Am, AS, Zo, o *natalinė astrologija* Zo minima kaip *gimimo astrologija*, *gimimo (natalinė) astrologija* ar *natalinė (gimimo) astrologija* Zo. Pastarojo termino svyravimams įtakos gali turėti sąvokų sąsaja ir terminų sistemiškumo siekis: astrologijos rūšys susijusios su horoskopų rūšimis, o horoskopo rūšys daugiausia įvardijamos terminais su lietuviškos kilmės šalutiniu dėmeniu (*vaiko horoskopas* Sa, Za, *suderinamumo horoskopas* An, Zo ir kt.). Bent jau terminas *gimimo horoskopas* Am, An, Antr, Astr, Aw, Dh, Ur, Vi, Za, Zo vartojamas daugelyje svetainių (tik trijose pavieniais atvejais paminimas *natalinis horoskopas* Antr, Astr, Aw), taigi nurodant astrologijos rūšį gali būti orientuojamasi į horoskopo rūšies įvardijimą. Beje, poroje svetainių kaip termino *gimimo horoskopas* sinonimas minimas *radiksas* Aw, Zo, o iš vienoje svetainėje pateikto žodynėlio aiškėtų, kad sinonimas yra dar ir svetainėse plačiai vartojamas terminas *asmeninis horoskopas* – pateikus jį žodynyje pasakoma: „Dar vadinamas Nataliniu arba Gimimo horoskopu“ ATŽ. Aiškinant kitus terminus čia paminima ir *nataliniai taškai*, *natalinės planetos* ATŽ.

Nors minėtą atvejį būtų galima aiškinti sistemiškumo siekiu, kartu pastebėtina, kad nei būdvardis *natalinis*, –ė, nei *chorarinis*, –ė, nei *mutabilus*, –i, kaip ir *steliumas*, į tarptautinių žodžių žodynus neįtraukiami, o sistemos Google pateikiamas dabartinės vartosenos skerspjūvis atskleidė, kad šie žodžiai nėra paplitę nei bendrojoje vartosenoje, nei kitų sričių terminijoje. Tai paremtų aptariant terminą *steliumas* darytą prielaidą, kad sinonimiją gali lemti siekis pateikti skaitytojui mažiau žinomo žodžio ar termino atitikmenį. Kita vertus, iš morfologinio įforminimo svyravimų (*mutabilus* ir *mutabelinis*; ypatybė įvardijama kaip *mutalumas* Astr, Zo) būtų galima spręsti, kad tam tikri tarptautinės šaknies žodžiai į svetaines gali patekti per kalbas tarpininkes (plg. angl. *mutable*), todėl autorių jie gali būti vertinami kaip svetimžodžiai ir todėl mėginami keisti.

Išimtytys tik vienam kuriam iš terminų dar padaromos vartojant terminus, kuriais įvardijamos aspektų rūšys. Aspektai svetainėse klasifikuojami dvejopu pagrindu, ir vienoks jų skirstymas suponuoja terminų porą *minoriniai aspektai* ir *mažoriniai aspektai* An, Antr, Astr, Dh, Za, Zo. Tiesa, toks skirstymas nedažnas, taigi ir terminų pora susidaro ne visose svetainėse. Vis dėlto pirmojo termino sinonimų nepasitaiko, o termino *mažoriniai aspektai* būdvardinis dėmuo teikiamas ir lietuviškas, pvz.: „Astrologijoje daugiausia naudojami pagrindiniai (vadinami mažoriniais) 5 aspektai“ Zo. Pateiktasis sakinyt galėtų būti ir tam tikras tik vienam iš rūšinių terminų daromos išimties paaiškinimas – terminas *minoriniai aspektai* astrologijoje mažiau aktualus. Tiesa, kiek sunkiau aiškinti išimtį, svetainėse daromą klasifikuojant aspektus pagal palankumą. Tai suponuoja terminų porą *harmoningi aspektai* ir *neharmoningi aspektai* Am, Antr, Astr, Dh, Zo, W, tačiau, net ir teikiant klasifikaciją, o ypač tekstuose, antrasis šios poros narys įvardijamas ir kaip *įtempti aspektai* Am, Astr, ATŽ, Aw, Zo, *įtampos aspektai* Antr, Vi, Sa, *negatyvūs aspektai* Am, Antr, *neigiami aspektai* Aw, Sa, Ur.

Sinoniminė raiška būdinga dar vienai būdvardinių dėmenų porai. Jau minint pagrindinių dėmenų sinonimijos atvejus nurodyta, kad sinonimiškai vartojama *retrogradinis periodas* ir *retrogradinis laikotarpis*, tačiau su lotyniškos kilmės būdvardžiu *retrogradinis*, –ė yra sudaryta ir daugiau terminų: *retrogradinis judėjimas* Am, Antr, Astr, Sa, Vi, W, *retrogradinė fazė* Am, Antr, Astr, Za, Zo, *retrogradinė planeta* Am, Antr, Astr, ATŽ, Dh, Sa, Ur, Zo. Visi jie susiję su reiškiniu, kai, žvelgiant iš Žemės, atrodo, kad planeta juda atbulai, aiškinimu. Kadangi toks reiškinyt apima daugumą planetų, tai plačiai vartojami ir terminai *retrogradinė Venera*, *retrogra-*

dinis Saturnas, retrogradinis Merkurijus ir t. t. Reiškiny, kai planetos juda įprastai, nusakomas vartojant kitą būdvardį: *direktyvus (direktyvinis) judėjimas* Am, *direktyvinė fazė* Am, Antr, Astr ar *direkcinė fazė* Astr, *direkcinis Marsas, direkcinis Merkurijus, direkcinis Neptūnas* ir kt. Tačiau vartojami ir lietuviški atitikmenys, pvz.: „Iš tiesų realybėje planeta juda toliau savo įprasta kryptimi, o judėjimas atgal – tai mūsų regimoji perspektyva žvelgiant iš Žemės, susiformuojanti dėl skirtingo planetų judėjimo greičio“ Antr; „Rugpjūčio 19 dieną Merkurijus iš atbulinio (retrogradinio) judėjimo pasisuko tiesiai“ Ur. Šių astrologinių reiškinių aiškinimas svetainėse atskleidžia ypač dideles netermininės sinonimijos galimybes. Pavyzdžiui, terminą *retrogradinis Marsas* gali atstoti po pažymimojo žodžio einantis išplėstinis pažyminy: „Aktyvų vyksmą kol kas stabdė Marsas, judantis atgal“ Astr. Dar plg.: „Merkurijus, Zodiako ryšininkas, dieviškasis Tarpininkas, šį kartą judės atbulas savo valdomame Dvynių ženkle“ Vi. Tokios galimybės savu ruožtu gali būti terminų sinonimijos priežastis. Kita vertus, kaip rodytų pavyzdžiai: „Rugsėjo 10 dieną Marsas pasisuko retrogradiškai ir taip judės apie du mėnesius“, „Venerai judant retrogradiškai, t. y. atgal, kur ji jau buvo, mes tarsi grįžtame į praeitį“ Antr ar „Merkurijus taps direkcinis (t. y. ims judėti tiesiogiai) nuo rugpjūčio 19 d.“ Astr ir kiti, poveikis gali būti abikryptis – terminų sinonimija gali daryti poveikį ne terminų sinonimijai.

Kitų terminų pagrindinių ar šalutinių dėmenų keitimo lietuvišku vienažodžiu atitikmeniu atvejų pasitaiko tik pavienių. Pavyzdžiui, šalia rečiau pasitaikančio termino *Mėnulis be kurso* Am, Sa, Zo vienoje svetainėje pavartojamas ir sinonimas *tuščias Mėnulis* Am. Vienaime iš žodynėlių teikiamas terminas *astrologinis (žvaigždinis) dydis* AS, nors nei žodynėlį teikiančioje svetainėje, nei kitose svetainėse jis nevartojamas. Čia taip pat teikiamas termino *elektyvinė astrologija* sinonimas *pasirinkimo astrologija* AS ir kt.

VIENAŽODŽIŲ IR KELIAŽODŽIŲ TERMINŲ SINONIMIJA

Atvejų, kai vienažodis terminas turi keliažodžių sinonimų, svetainėse taip pat nėra daug.

Ryškesnis atvejis – vos dviejuose svetainėse vartojamo termino *septeneras (septeneris)* Am, Astr atitikmenys. Vienaime sakinyje kaip atitikmuo pavartojamas *septyniukė* Astr, tačiau kitur vartojami dvižodžiai terminai: „Nuo

seno buvo žinomos 7 Saulės sistemos planetos, matomos plika akimi: Saulė, Mėnulis, Merkurijus, Venera, Marsas, Jupiteris ir Saturnas. Jos vadinamos didžiuoju septynetu (arba septeneru)“; „Taigi Babilono civilizacija davė mums zodiako ženklų, septyneto planetų sistemą – didįjį septenerą – bei pirmąjį horoskopą“ Astr. Kaip matyti, atitinkmuo nėra nusistovėjęs, bet kartu matyti polinkis terminą aiškinti skaitytojui, taigi orientuojamasi į adresatą. Tačiau vienu atveju skolinys *septeneras* minimas pavartojus lietuvišką terminą, o tai gali rodyti, kad orientuojamasi į specialią astrologijos žinių turintį adresatą.

Panaši postpozicinė vartosena būdinga ir skoliniui *soliaras* Am, An, Antr, Astr, ATŽ, Dh, Ur, Vi, W, Za, Zo (dvieiose svetainėse vartojama *solaras* Sa, Antr), pvz.: „Metų astrologinių tendencijų analizę paprastai sudaro žmogaus Saulės grįžimo momento horoskopo, vadinamojo solaro (lot. *solaris* – saulėtas), traktuotė“ Antr; „Jeigu norite užsakyti individualią prognozę metams – Soliarą, tai geriausia padaryti likus ne mažiau kaip mėnesiui iki gimtadienio“ An. Tačiau šis terminas svetainėse dažnas (vartojamas 11 svetainių), o iš jo vartojimo aiškėja, kad jis dar ir daugiareikšmis: taip įvardijama tiek horoskopo rūšis, tiek prognozavimo metodas, tiek astrologinis reiškiny. Pastarąja reikšme dažnai vartojamas sinonimas: *Saulės grįžimas* Sa, Vi ar *Saulės sugrįžimas* An, Vi, Za. Taigi, sinonimijos priežastis šiuo atveju gali būti siekis diferencijuoti daugiareikšmį terminą. Apie tokią priežastį užsimena A. Mitkevičienė, nagrinėdama tarpukario literatūros terminus (Mitkevičienė 2015b: 19).

Daugiareikšmis ir terminas *sinastrija*. Jau ankstesniame straipsnyje atkreiptas dėmesys, kad taip svetainėse pavadinamas ir metodas, ir astrologijos kryptis, ir horoskopo rūšis, pateikiant skirtingų termino atitikmenų, bet horoskopo rūšis dažnai įvardijama ir kaip *suderinamumo horoskopas* ar *sinastrinis horoskopas* (Vaskelaitė 2020: 147). Taigi, ir šio sinonimijos atvejo priežastis ar bent paskata gali būti siekis diferencijuoti daugiareikšmį terminą. Kita vertus, matyti ir siekis terminą aiškinti skaitytojui, pvz.: „Ar tinkami žmonės būti kartu, nusako Sinastrija – suderinamumo horoskopas“ An.

Vis dėlto nei tokiu siekiu, nei daugiareikšmiškumu neišeitų aiškinti termino, kuriuo įvardijama 12 horoskopo dalių, sinonimijos. Nors yra tekstų, kuriuose vyrauja *būstai* An, Dh, Ur, W, dažnai ne tik toje pačioje svetainėje, bet ir tame pačiame tekste vartojami ir *astrologiniai būstai*, ir *horoskopo būstai*, ir *astrologiniai namai*, ir *horoskopo namai*, taip pat *namai*,

pvz.: „Astrologiniai būstai (namai) apibrėžiami kaip įsivaizduojamas ekliptikos dalijimas į 12 sektorių, reiškiančių skirtingas gyvenimo sritis, kuriose reiškiasi planetos, tam tikras aplinkybės, ar žmonės, su kuriais susiduriame. Taigi jei Zodiako ženklai rodo, kaip planeta išreiškia savo energiją, tai būstai – kokioje gyvenimo srityje ji labiausiai reiškiasi. Pirmiausia, horoskopo būstai nurodo tam tikrą gyvenimo sritį“ Zo. Tai rodytų, kad terminas nenusistovėjęs. Nenusistovėjimu būtų galima aiškinti ir termino *vidurinės planetos* Astr, Dh, *vidurinio nuotolio planetos*, *vidutinio nuotolio planetos* Astr sinonimiją.

Viename iš žodynėlių kaip sinonimai teikiami terminai *didysis trinas* ir *trigonas* AS, o tekste vieną kartą pavartojama dar ir *didysis trikampis* Zo. Žodynyje pateikiama apibrėžtis („Aspektų konfigūracija, sudaryta iš trijų trinų, jungiančių tris horoskopo taškus“) rodytų, kad *trigonas* šioje svetainėje nelaikomas *trino* sinonimu, tačiau terminas *didysis trinas* šioje svetainėje nevartojamas, *didysis trikampis* Zo irgi pasitaiko vos vieną kartą, taigi ir šis sinonimijos atvejis yra tik pavienis, pasitaikantis tik šioje svetainėje. Šioje svetainėje astrologijos sąvokos aiškinamos ypač išsamiai, todėl terminų joje vartojama daugiau nei kitose svetainėse, taigi ir įvairiakilmės sinonimijos atvejų pasitaiko daugiau nei kitose svetainėse: *arabiški taškai* (*parsai*), *piktos planetos* pavadinamos *metafaktoriais* Zo ir t. t.

2.2. Netipiški atvejai

Nagrinėjamos srities terminijai ypač būdingi tikriniai vardai, bet keturiems iš jų – *Lilit* ir *Selena*, *Rachu* ir *Ketu* – būdinga netipinė sinonimija.

Taip vadinami keturi matematiškai apskaičiuojami horoskopo taškai, kurie tekstuose dažnai minimi kartu su planetų pavadinimais. Tačiau pabrėžiamas ir skirtumas: planetos esančios realūs dangaus kūnai, o šie objektai kaip materialūs dangaus kūnai neegzistuoja, jie apskaičiuojami kaip planetų orbitų tarpusavio santykis. Tokiame kontekste pavartojami žodžių junginiai *fiktyvi planeta* ar *fiktyvios planetos* Am, Dh, Sa, Ur, W, Za, Zo, bet tai veikiau kontekstiniai sinonimai (apie sinonimų nustatymo problemas žr. 3 sk.). Tiesa, žodžių junginys *fiktyvūs taškai* Antr, Astr, Vi, Zo linkęs į termininę vartoseną, o kaip jo sinonimai tekstuose pavartojami *karminiai taškai* Astr, *ezoteriniai taškai* Dh, W. Tai šalutinio dėmens sinonimijos atvejai.

Konkrečių karminių taškų pavadinimams būdinga kitokia sinoniminė vartoseną – be sinonimo jie tekstuose nevartojami. Pirmosios opozicinės poros – *Lilit* (vienoje svetainėje *Lilith* Za) ir *Selena* – sinonimai yra *Juo-*

dasis Mėnulis ir Baltasis Mėnulis. Net jei tekste ir vartojama *Lilit* ar *Selena*, bent jau pirmąkart būtinai minimas ir sinonimas, pvz.: „Iki lapkričio 21 dienos Saulė judės Skorpiono ženklu kartu su Selena, arba Baltuoju Mėnuliu“ W; „Baltasis Mėnulis, arba Selena, kiekviename ženkle vieši apie 7 mėnesius“ Sa; „2018 m. rugpjūčio 6 d. Lilit (Juodasis Mėnulis) perėjo į Vandenio zodiako ženklą“ Am. Be to, sinonimai gali sudaryti žodžių junginį, kurio dėmenys siejami priedėlio ir pažymimojo žodžio santykiu, pvz.: „Donaldas gimimo Juodasis Mėnulis Lilit yra kaip tik Šaulyje“ Ur.

Antroji karminių taškų pora apibendrintai vadinama *Mėnulio mazgais*, o tos poros nariai *Rachu* (kai kuriose svetainėse – *Rahu* Astr, Vi) ir *Ketu* – *kylančiu Mėnulio mazgu* ir *krintančiu Mėnulio mazgu*. Tačiau Mėnulio mazgai pavadinami ir *karminiais mazgais* ar *karminiais taškais*, atitinkamai *Rachu* – *karminiu kylančiu Mėnulio mazgu*, *Ketu* – *karminiu krintančiu Mėnulio mazgu*. Šie žodžių junginiai taip pat vartojami kaip terminai, tik jiems būdingas tiek rašybos, tiek sintaksinis variantiškumas, pvz.: „Besileidžiančio Karminio Mėnulio mazgo (arba Ketu) atsineštos programos nevertėtų traktuoti lyg pagrindinės“ Sa; „Ketu, arba Karminis besileidžiantis Mėnulio mazgas, išreiškia tai, ką jau esame išmokę“ Astr. Taip pat pasitaiko atvejų, kai sinonimai siejami priedėlio ir pažymimojo žodžio santykiu, pvz.: „Karminis mazgas Rachu perėjo iš Vandenio zodiako ženklo į Ožiaragio zodiako ženklą, o Karminis mazgas Ketu perėjo iš Liūto zodiako ženklo į Vėžio zodiako ženklą“ Sa.

Tačiau šios opozicinės poros nariai turi ir dar daugiau sinonimų: *Rachu* pavadinamas *šiauriniu Mėnulio mazgu* ir *Drakono galva*, *Ketu* – *pietiniu Mėnulio mazgu* ir *Drakono uodega*. Ir tie sinonimai taip pat minimi tuose pačiuose tekstuose, pvz.: „Maždaug pusantrų metų, iki rugpjūčio 21 d., Karminis mazgas Rachu, arba Drakono galva, buvo Vandenyje, o Karminis mazgas Ketu, arba Drakono uodega, buvo Liūto zodiako ženkle W; „Dar kitaip jis vadinasi Kylantis Mėnulio mazgas, Rachu, ar Drakono galva“ Ur.

Terminologijos darbuose variantiškumas dažnai nagrinėjamas su sinonimija, ir tiek vienoks, tiek kitoks įvairavimas neretai įvardijami kaip terminijos nenusistovėjimo požymis (pvz.: Kaulakienė 2000; Zemlevičiūtė 2004), tačiau sinonimijos požiūriu šių terminų laikyti nenusistovėjusiais nėra kaip, nes sinonimai visose svetainėse vartojami vienodi. Aiškinti šių atvejų kitomis dažniausiai minimomis sinonimijos priežastimis, tokiomis

kaip mokslo ar jo kalbos raida, anglų kalbos įtaka, terminų tvarkymas ar jų netvarkymas, irgi neišsina, taip pat nėra kaip aiškinti ir su terminų kūrimu ar vartojimu susijusiomis priežastimis, tokiomis kaip autoriaus palinkimai ar kitų autorių vartojamų terminų nežinojimas.

Terminai *Mėnulio orbitos mazgai* ar *mazgai*, taip pat *Kilimo mazgas*, *Leidimosi mazgas* vartojami astronomijoje. Antai *mazgai* (ir *Leidimosi mazgas*, *Kilimo mazgas*) įtrauktas į *Astronomijos enciklopedinį žodyną* (Stražys 2003). Aiškinant astronomines *Mėnulio*, *užtemimų* sąvokas, *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* taip pat vartojama *Mėnulio orbitos mazgai* ar *orbitos mazgai*, *mazgai*, ir šis terminas aiškinamas kaip „Mėnulio orbitos susikirtimo su ekliptikos plokštuma taškai“ VLEe. Taip terminas *Mėnulio mazgai* aiškinamas ir astrologijoje, pvz.: „Mėnulio orbitos kirtimosi su ekliptika taškai. Taškas, kai Mėnulis pereina iš pietinės dangaus skliauto pusės į šiaurinę, vadinamas kylančiu Mėnulio mazgu (arba Šiauriniu, arba Drakono galva), o atvirkščiai – iš šiaurinės į pietinę – Besileidžiantis (arba Pietinis, arba Drakono uodega)“ Zo, ir tai rodytų, kad vienas iš sinonimų susijęs su astronominio reiškimo įvardijimu⁶. Tam tikrą kitų *Rachu* ir *Ketu* sinonimų paaiškinimą galima rasti astrologijos svetainėse. Jau ankstesniame darbe atkreiptas dėmesys, kad straipsniuose astrologijos tema karminiai taškai *Rachu* ir *Ketu* aiškinami kaip vedų astrologijos planetos ir kad jų pavadinimai siejami su sviedus diską į dvi dalis perplėštu galingu demonu: *Rahu* esanti jo galva, o *Ketu* – uodega (žr. Vaskelaitė 2020: 152)⁷. *Selena* ir *Lilit* siejamos su *Avesta* – persų astrologija: „Karminiai mazgai žinomi visose astrologijos tradicijose, o *Selena* ir *Lilit* – daugiausiai *Avestos* (persų) astrologijoje“ Astr. O ir kai kuriose svetainėse (Astr, Antr) teikiami astrologijos istorijos aprašymai išryškina, kad Vakarų astrologija – ne vienos tradicijos paveldas, pvz.: „Helenistinė astrologija esmiškai buvo Mesopotamijos ir Egipto astra-
linių religijų bei graikų astronominių skaičiavimų, grindžiamų Ptolemėjo darbais, derinys“ Antr. Tai šiuos netipinės sinonimijos atvejus skatintų sie-
ti su Vakarų astrologijoje susiliejusį skirtingų tradicijų sankirta.

Netipinė sinonimija būdinga ir dar vienai horoskopo taškus įvardijančių terminų porai. Nors svetainėse pasitaiko atitikmenų *dangaus vidurys* ir *dangaus dugnas*, *zenitas* ir *nadyras* ar aprašomųjų termino nusakymų (apie

⁶ Astronomijos ištakos sietinos su astrologija – tai nurodoma ir astronomijos terminų žodynuose, pvz.: „Astrologija senovėje padėjo rasti astronomijai“ (Stražys 2003).

⁷ Taip nurodoma *Čikagos aide* spausdintų straipsnių astrologijos tema straipsniuose (Čeremisinas 2015a, 2015b).

juos žr. 3 sk.), vis dėlto dominuoja neadaptuoti lotyniški terminai *Medium Coeli* ir *Imum Coeli* bei jų santrumpos, pvz.: „Pirmo būsto (namo) viršūnė vadinama ascendentu, IV namo viršūnė – IC (*Imum coeli*), VII būsto viršūnė – descendentu, X būsto viršūnė – MC (*Medium coeli*)“ Zo; „IC (*imum coeli*, dangaus apačia) – žemiausias taškas, kur Saulė būna vidurnaktį“ Astr. Ši sinonimija nulemta astrologijoje ryškaus lotynų kalbos paveldo, kurį liudija ir ankstesniame straipsnyje aptarti vienažodžiai terminai – tarp jų gausu lotyniškos šaknies žodžių. Beje, svetainių tekstuose lotyniškos kilmės terminų santrumpų pasitaiko ir daugiau, pavyzdžiui, vartojamos terminų *ascendentas* ir *descendentas* santrumpos: Asc ir Dsc, ASC ir DSC (pvz., „Jei Chironas jungiasi su ASC, žmogus gali turėti randą ant veido“ Aw), nes taip įvairius taškus įprasta žymėti horoskope.

3. TEKSTINĖ VARTOSENĄ IR JOS ĮTAKA

Nors lietuvių terminologijos darbuose sinonimus ir variantus linkstama skirti, kaip jau užsiminta 1 skyriuje, tai padaryti nėra paprasta. Kai kurie atvejai neturi apibrėžtesnės vietos nei tarp sinonimų, nei tarp variantų.

Tai atvejai, kai ta pati sąvoka pavadinama ir trumpesniu, ir ilgesniu terminu, tokie kaip *skystas kūnas* ir *skystimas*, *skystis* ar *neigiamasis žodelis* ir *neigtukas*. Ankstesniuose darbuose jie buvo skiriami nuo sinonimų ir vadinami variantais (pvz.: Kaulakienė 1994b: 52; 2003: 112–11; Andriuškaitė 2000: 73–74), kaip ir darybos, rašybos ar kitų nevienodumų turintys terminai *chemiškas ekvivalentas* ir *cheminis ekvivalentas*, *Džiaulio dėsnis*, *Džaulio dėsnis* ir *Joulio dėsnis* (Kaulakienė 2003: 112–113). Vėliau variantais imta laikyti tik nedidelių raiškos skirtumų turinčius terminus, o tokius kaip *skystas kūnas* ir *skystimas* imta šlieti prie sinonimų ir vertinti kaip bendrašaknius sinonimus (Mitkevičienė 2015b, 2018). Tačiau tokie atvejai, kai tekste vartojamas iki tam tikro dėmenų skaičiaus sutrumpintas terminas, pvz., *elektrometrų apdanga* – *apdanga*, neminimi nei tarp sinonimų, nei tarp variantų. Jie yra minėti kaip „savitai pavartoti terminai“ (Kaulakienė 2003: 115), minimi kaip ilgosios ir trumposios terminų formos (Mitkevičienė 2014: 181, 183; 2015a: 53–54). Kaip ilgosios ir trumposios terminų formos jie minimi ir išsamiaje A. Mitkevičienės straipsnyje, kuriame, aptariant sinonimų atpažinimo tekste problemas, kartu netiesiogiai išryškinami terminų tekstinės vartosenos atvejai. Tokie atvejai būdingi ir nagrinėjamai vartosenai, o kartu būdingos ir kai kurios straipsnyje minimos ar neminimos sinonimų atpažinimo problemos.

Kaip tokia problema minimos ilgosios ir trumposios terminų formos. Nagrinėjamoje vartosenoje kai kuriuos termino trumpinimo atvejus nesunku atpažinti, pvz.: „Mėnulio mazgai taip pat rodo kryptį, kaip žmogus turi vystytis, ir apibūdina jo evoliucijos formas. Abu mazgai parodo, kaip toliau žmogui elgtis“ Za. Tačiau terminų *Zodiako ženklo valdovas* ir *valdovas* santykis nebūtų toks aiškus: net jei žodynėlyje ir teikiama *Zodiako ženklo valdovas* ATŽ, tekstuose dažniausiai vartojama tik *valdovas* Antr, Aw, Dh, Vi, Zo⁸. O terminai *aspektai tarp planetų*, *horoskopo rektifikacija* AS iš esmės teikiami tik viename žodynėlyje – svetainėse vartojama *aspektai*, *rektifikacija*.

Terminas *ženklas* yra akivaizdus termino *Zodiako ženklas* trumpinimo rezultatas, o konkrečių ženklų pavadinimai, pvz.: *Liūto ženklas*, *Vėžio ženklas*, – terminų *Liūto zodiako ženklas*, *Vėžio zodiako ženklas* trumpinimo rezultatas. Tačiau tuose pačiuose tekstuose lygiagrečiai vartojama ir *Liūtas*, *Vėžys*, o šiuos atvejus jau veikiausiai reikėtų laikyti ne trumposiomis formomis, o sinonimais (bendrašakniais), kaip ir *Ugnies stichija* ir *Ugnis*, *Vandens stichija* ir *Vanduo*. Tačiau tekstuose paplitę visi trys įvardijimai (pvz., *Vėžio zodiako ženklas*, *Vėžio ženklas*, *Vėžys*), taigi tarp trumpinimo ir sinonimijos brėžiama riba gana nepatogi. Be to, ne visais atvejais paprasta pasakyti, ar terminas yra ilgoji, ar trumpoji forma. Antai kita tikrinių pavadinimų grupė funkcionuoja iš esmės tik kaip vienažodžiai terminai: *Venera*, *Marsas*, *Neptūnas*, *Plutonas* ir kt. Tokia vartoseną kaip „Marsas planeta formuoja valią“ Ur reta, taigi vienažodžių planetų pavadinimų jau neišeitų vertinti kaip termino trumpinimo rezultato. Taip neišeitų vertinti ir visose svetainėse vartojamo termino *Zodiakas*, nes *zodiako ratas* sinonimiškai pavartojamas vos vienoje svetainėje: „Visi šie dangaus kūnai judėdami praeina tą patį kelią, kuris astrologijoje vadinamas zodiako ratu. Zodiakas – tai maždaug 16 laipsnių dangaus sferos juosta, kurios viduriu eina ekliptika (Saulės kelias), liksdama 13 žvaigždynų“ Vi. Kita vertus, *zodiako ratas* čia vartojamas kaip astrologijos terminas.

Kaip kita sinonimų atpažinimo tekste problema A. Mitkevičienės straipsnyje minimi motyvaciniu požymiu galintys skirtis terminai. Tokių atvejų nagrinėjamoje vartosenoje nėra daug. Ryškūs – *artimosios planetos* Astr, Sa ir *asmeninės planetos* Astr, taip pat *vidurinės* Astr, Dh, *vidurinio nuotolio*

⁸ Į tokius atvejus jau atkreiptas dėmesys aptariant vienažodžius astrologijos terminus pagal kilmę, nes jie kelia termino priskyrimo prie vienažodžio ar keliažodžio problemą (Vaskelaitė 2020: 155–156).

planetos ir *socialinės planetos* Astr, Zo. Tačiau motyvacinio požymio skirtumai vienoje svetainėje atskleidžiami termino aiškinimu: „Artimosios planetos yra Saulė, Mėnulis, Merkurijus, Venera ir Marsas. Asmeninėmis jos vadinamos dėl to, kad išreiškia tam tikrą žmogaus asmeninę dedamąją“ Astr. Kita vertus, juos padeda išryškinti pasirinkta imtis. Antai iš vienkartinio pavartojimo atvejo – „Sudarytame grafike tolimųjų planetų retrogradinis periodas nepavaizduotas, nes lėtų planetų retro periodas nedaro ypatingo poveikio, kaip greitųjų planetų (septenero) retrogradas“ Am – būtų galima spręsti, kad *greitosios planetos* yra *septenero* sinonimas. Tačiau kitoje svetainėje teikiamas aiškinimas („Nuo seno buvo žinomos 7 Saulės sistemos planetos, matomos plika akimi: Saulė, Mėnulis, Merkurijus, Venera, Marsas, Jupiteris ir Saturnas. Jos vadinamos didžiuoju septynetu (arba septeneru)“ Astr) atskleidžia, kad termino *septeneras* motyvacinis požymis yra ne planetų ypatybė, o planetų skaičius. Taigi, žodžių junginys *greitosios planetos* nėra termino *septeneras* sinonimas.

Terminų aiškinimas yra būdingoji tiriamosios vartosenos ypatybė. Terminai tekstuose aiškinami įvairiais būdais, pvz.: „Jeigu gimimo laiko nežinote ir neužsakote jo tikslinimo, galite užsakyti astropsichologinį portretą – tai vadinama kosmograma“ An; „Įvairios planetos tarpusavyje sudaro tam tikras geometrines figūras, kurios yra vadinamos aspektais“ Aw; „Kvadrantai (Zodiako rato ketvirtis, atitinkantis astronominį metų laiką) parodo, kokiame gyvenimo etape mes labiausiai pasireiškiame kaip asmenybė“ Zo; „Mutabilūs Zodiako ženklai, dar kitaip vadinamieji kintantys Zodiako ženklai, atneša perėjimą, pataisas, lūžį situacijose“ Sa. Aiškinimas lyg ir turėtų kelti dar vieną sinonimų atpažinimo problemą – ne visada paprasta nustatyti, ar tam tikras žodžių junginys yra terminas, ar tik aprašomasis termino nusakymas, vadinamoji perifrazė (Mitkevičienė 2004: 54–55). Vis dėlto tyrimui pasirinkta imtis šių neaiškumų dažniausiai padeda išvengti. Iš 12 skirtingų svetainių, įskaitant dviejuose pateiktus žodynėlius, pakankamai išryškėja, ar pavartotasis žodžių junginys yra terminas, ar tik aprašomasis termino nusakymas – perifrazė. Štai neaiškumų sudarytų sakinyje „Zodiakas – tai maždaug 16 laipsnių dangaus sferos juosta, kurios viduriu eina ekliptika (Saulės kelias), liesdama 13 žvaigždynų“ Vi pavartotas žodžių junginys *Saulės kelias*, tačiau kone visose svetainėse vartojamas terminas *ekliptika* Am, Antr, Astr, Dh, Ur, Vi, W, Za, Zo, o jose teikiamas šio termino apibrėžimas ar aiškinimas (pvz.,

„Matomas Saulės kelias dangaus sfera per metus vadinamas ekliptika“ Zo) atskleidžia, kad *Saulės kelias* tėra nusakomasis žodžių junginys.

Vis dėlto svetainės nėra visiškai vientisos žanro ir stiliaus požiūriu. Jose esama tiesiogiai į astrologijos sąvokų aiškinimą orientuotų tekstų, kurie atstovautų mokslo populiarinimo ar net moksliniam stiliui, bet skelbiama ir informacinių pranešimų apie astrologijos kursus, skelbiamos mokymo programos. Didelę svetainių dalį sudaro išsamus mėnesio ar metų astrologinių tendencijų, įvairių astrologijos reiškinių aptarimas. Tokiuose tekstuose taip pat ryškėja polinkis terminus aiškinti, bet kartu – ir vaizdingumo, ekspresyvumo siekis, pvz.: „Zodiako ratas suformuotas tokia seka, kur kiekvienas ženklas kloja pamatą paskesniai. Nepraėjęs ir nesupratęs pirminio, neatrąkinsi sekančio. Tai laiptai į Dangų, kur kiekviena pakopa labai svarbi. Kažkurias jų pavyksta įveikti lengviau, kitose gali būti užstringama ilgam. Tą parodo kiekvieno zodiako ženklo turinys, t. y. juose esančios planetos, kur kiekviena jų pasakoja savo istoriją“ Antr. Ekspresyvumo siekis lemia įvairių leksinių, sintaksinių sinonimų vartojimą, o tai sukelia ir kai kurių termino atpažinimo problemų. Štai lotyniško pagrindo terminų *ingresija* Am, Antr, Astr, *tranzitas* Am, Antr, Astr, Aw, Ur, W, Zo, kurių pirmasis susijęs su planetos įėjimu į tam tikrą Zodiako ženklą, antrasis – su jos judėjimu tuo ženklu, tokio stiliaus tekstuose gali būti išvengiama dėl susidarančių galimybių vartoti perkeltinės reikšmės žodžius ir kitokias priemones (pvz., judėjimas tam tikru ženklu vadinamas *judėjimu*, *keliavimu*, *ėjimu*), taigi ir pasitaikanti atitikmenį *kelionė* („Nors Saulės kelionė Šaulio ženklu visuomet atneša optimizmą, dinamiką, plėtrą įvairiuose procesuose, šiame <...> stipriau reikšis karminiai procesai“ W; „Šiais metais po 12 metų kelionės į savo valdas Šaulio ženkle sugrįžo Jupiteris“ Vi) keblu vertinti kaip astrologijos terminą – *tranzito* sinonimą. Tai gali būti tik ekspresyvumo siekio skatinamas kontekstinės sinonimijos atvejis.

Jei šiame darbe būtų keliamas tikslas itin tiksliai suskaičiuoti visų tipų sinonimų eilutes, aptartieji atvejai būtų kliūtis pateikti labai tikslų jų skaičių. Tačiau čia to nesiekama, o iš šio skyriaus ryškėja, kad nagrinėjamai vartosenai ypač būdinga tokia ypatybė kaip polinkis terminą aiškinti ir kartu vaizdingumo, ekspresyvumo siekis. Tai ir 2 skyriuje išryškėjusias kai kuriems lotyniškos ar graikiškos kilmės terminams ar jų dėmenims (*konjunkcija*, *steliumas*, *mutabelinis*, *chorarinis*, *natalinis*) daromas išimtis skatintų sieti ne tiek su skolinio keitimo lietuvišku atitikmeniu siekiu, kiek su orientacija į adresatą – taip gali būti siekiama pateikti mažiau žinomų

antikinių kalbų kilmės žodžių atitikmenis. Kita vertus, kartu ryškėja, kad astrologijos svetainės nėra stiliaus ar žanro požiūriu vientisa terminų vartojimo terpė: vieni tekstai artimesni mokslo populiarinimo tekstams, kiti – publicistikai. Tačiau apskritai juose susidaro kur kas platesnės nei mokslinio ar administracinio stiliaus tekstuose galimybės vartoti leksinius ir gramatinius sinonimus, o tai, kaip parodė būdvardinių dėmenų *retrogradinis*, *direktyvinis* vartojimo aptarimas, gali būti ir terminų sinonimiją skatinantis veiksnys.

Minėtinas ir dar vienas tiriamojo šaltinio nevienodumas – svetainės skiriasi skelbiamų tekstų atitiktimi kalbos normoms. Nors kone visose pasitaiko įvairių elektroninei terpei būdingų korektūros klaidų ir kitokių riktų, pora svetainių išsiskiria ypač dideliu tiek korektūros, tiek rašybos ir kitų kalbos lygmenų klaidų skaičiumi. Terminija yra neatsiejama kalbos dalis, taigi tekstų netvarkymas kalbos požiūriu turi įtakos ir terminų vartojimui. Pavyzdžiui, vienoje iš šių svetainių teikiamame žodynėlyje pateikiamas lietuvių kalbai nebūdingos žodžių tvarkos terminas *valdovas horoskopo būsto (astrologinio namo) AS*. Tai, kad tame pat žodynėlyje atskirai teikiamas ir terminas *astrologinio namo (būsto) valdovas*, jau rodytų terminografinių ar terminologinių principų netaikymą, kurio priežastis savu ruožtu gali būti jų nežinojimas ar nepakankamas išmanymas. Tuo būtų galima aiškinti ir tokį sinonimijos atvejį, kai į žodynėlį įtraukiamas terminas *horoskopas* ir jį aiškinant išskiriama tokia rūšis kaip *gimimo (natalinis) horoskopas*, bet kartu teikiamas ir terminas *gimimo (natalinis) žemėlapis AS*.

Taigi, sinonimų vartojama ir tekstuose, ir abiejuose terminų žodynėliuose. Tiesa, žodynėliuose jų mažiau, nei aptarta šiame straipsnyje, ir tai tarsi atitiktų terminologijos darbuose pasitaikantį teiginį, kad sinonimija būdingesnė tekstams, ir kartu rodytų, kad žodynėliai atlieka terminų tvarkomąjį, kartu – sinonimijos mažinamąjį vaidmenį. Antai iš 53 į AS įtrauktų terminų su sinonimais pateikiami septyni: *astrologinis namas (horoskopo būstas)*, *astrologinio namo (būsto) valdovas*, *astrologinis (žvaigždinis) dydis*, *didysis trinas (trigonas)*, *gimimo (natalinė) astrologija*, *gimimo (natalinis) žemėlapis*, *valdovas horoskopo būsto (horoskopo namo)*. Iš 39 į ATŽ įtrauktų terminų su sinonimais pateikiami penki: *horoskopo būstai – astrologiniai namai*, *kampiniai būstai (namai)*, *krentantys būstai (namai)*, *tarpiniai būstai (namai)*, *sinastrija (suderinamumas)*. Tačiau ne visi straipsnyje aptarti terminai į tuos žodynėlius yra įtraukti. Antai nė į vieną iš jų neįtraukiama *konjunkcija*, *solsticija*, *mažoriniai aspektai*, *harmoningi aspektai*, *retrogradinis*

judėjimas, direktyvinis judėjimas, retrogradinė fazė, direktyvinė fazė, septeneras ar šių terminų sinonimai. Be to, sinonimų žodynėliuose gausiai vartojama apibrėžiant ar aiškinant terminus. Štai viename apibrėžiant terminą *asteroidas* pateikiamas sinonimas *mažosios planetos* („Asteroidas arba mažoji planeta – mažas (iki 1000 km skersmens) Saulės sistemos kūnas, skriejantis orbita aplink Saulę“ Zo), nors šis sinonimas nei šioje, nei kitose svetainėse nevartojamas. Čia taip pat pateikiamas kitose svetainėse nevartojamas terminas *radiksas* ir nurodoma, kad tai vienas iš termino *horoskopas* sinonimų. Pateikus terminą *astrologinio namo (būsto) valdovas* minimos būsto valdovų rūšys, kurių viena įvardijama ir kaip *realus*, ir kaip *faktinis būsto valdovas*. Kitame žodynėlyje pateikus terminą *Mėnulio mazgai* nurodoma, kad „[K]ylantis ir krintantis mėnulio mazgai dar vadinami šiauriniu ir pietiniu arba drakono galva ir uodega“ ATŽ. Pateikus terminą *silpna planetos padėtis* čia minimi sinonimai *išvyta planeta* ir *planeta tremtyje, puolusi planeta* ir *kritusi planeta* ir kt. Taigi, šie žodynėliai yra veikiau ne tiek sinonimiją mažinantis ar didinantis terminų tvarkybos veiksnys, kiek tekstuose vartojamai astrologijos terminijai būdingos sinonimijos atspindys.

APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Kaip ir daugumoje šiuo metu gyvuojančios terminijos sričių, astrologijos terminijoje esama sinoniminės raiškos, ir daugiausia ji susidaro dėl skolinio ir lietuviško termino vartojimo. Tačiau sinonimine vartoseną išsiskiria tik tam tikri terminai ar jų dėmenys, o kiti skolinio ir savakilmio termino sinonimijos atvejai daugiau tik pavieniai, pasitaikantys pavienėse svetainėse.

Nors sinonimijos priežastis linkstama nurodyti apibendrintai, kai kur įvairiakilmių terminų sinonimija siejama su kalbų kontaktais, pastaruoju metu – su anglų kalbos įtaka. Tačiau tiriamoje terminijoje tiesioginio anglų kalbos poveikio nepastebima. Atitikmenų joje ieškoma ne angliškos, o lotyniškos ar graikiškos kilmės terminams, be to, vartojama lotynizmų (*Medium Coeli*, *Imum Coeli*) ar jų santrumpų (*MC*, *IC*, *Asc*, *Dsc* ir kt.). Tiesa, kai kurie jų gali būti patekę ir per anglų ar kurią kitą kalbą tarpininkę (pvz., *mutabelinis kryžius*), ir tai gali būti siekio keisti skolinį lietuvišku terminu, atitinkamai – terminų sinonimijos priežastis, tačiau vien iš svetainių vartosenos apie terminų patekimo aplinkybes spręsti nesiimama. Tam reikėtų tirti ir kitus astrologijos terminų vartojimo šaltinius, pavyzdžiui, verstinius leidinius, kurių, nors ir nedaug leidžiama, bet pasitaiko išverstų tiek iš anglų, tiek iš vokiečių kalbos.

Tačiau apskritai antikinių kalbų pagrindu sudarytų terminų keisti lietuviškais atitikmenimis tiriamoje vartosenoje nelinkstama. Išryškėja tik keli daugumai svetainių būdingi atvejai (*konjunkcija* – *jungtis*, *susijungimas*, *lygiagretė*; *steliumas* – *sankaupa*, *telkinys*, *planetų sankaupta*, *planetų telkinys*; *septeneras* – *didysis septynetas*; *soliaras* – *Saulės sugrįžimas*), o kitų atvejų pasitaiko tik pavienių, pavienėse svetainėse (*kvadratas* (*kvadratūra*) ir *ketvirtadalis*; *trinas*, *trigonas* ir *trikampis*; *seksilis* ir *šešiakampis* ir kt.). Nors tokios išimtys ir galėtų būti susijusios su kalbos gryninimo polinkiu, vis dėlto atlikta analizė kaip itin svarbią tiriamosios terminų vartojimo aplinkos ypatybę išryškina polinkį terminus aiškinti skaitytojui, o tai ir šias išimtis skatintų sieti ne tiek su skolinio lietuvinimo siekiu, kiek su adresato veiksniu – siekiu pateikti skaitytojui aiškesnį terminą.

Kita tiriamajam šaltiniui būdinga ypatybė yra vaizdingumo, ekspresyvumo, įtaigumo siekis, skatinantis leksinių bei sintaksinių sinonimų paiešką. Nors ji sudaro kai kurių sinonimo atpažinimo sunkumų, tačiau taip pat gali būti dalies terminų sinonimijos (*retrogradinis periodas* ir *retrogradinis laikotarpis*; *retrogradinis judėjimas* ir *atbulinis judėjimas*; *planetų pozicija* ir *planetų padėtis*) paskata ar priežastis. Ši ypatybė ne visoms svetainėms ir tekstams būdinga vienodai. Vis dėlto net jei vieni tekstai artimesni mokslo populiarinamiesiems, kiti – publicistikai, jie nėra mokslinio ar administracinio stiliaus tekstai ir sąlygų netermininei sinonimijai juose susidaro daugiau. Kaip aiškėja, šiuose tekstuose susidaro sąlygų ir bendrą dėmenį ar šaknį turintiems terminams (*Mėnulio mazgai* ir *mazgai*; *Vėžio zodiako ženklas*, *Vėžio ženklas* ir *Vėžys*). Tokie atvejai siejami su tekstine vartoseną, tačiau, siekiant išsiaiškinti konkretesnes tokio įvairavimo priežastis, ateityje būtų pravartu plačiau nagrinėti ir teksto žanro, funkcinio stiliaus įtaką. Čia nagrinėjamos astrologijos svetainės bei jų tekstai tam tikrų stiliaus bei žanro skirtumų turi, tačiau jie nėra tokie reikšmingi, kad leistų brėžti ryškesnę ribą ar tokią įtaką tirti.

Kai kuriuos išryškėjusius sinonimijos atvejus, kaip antai terminų *soliaras*, *sinastrija* sinoniminę vartoseną, galima aiškinti dar viena retokai terminologijos darbuose minima priežastimi – siekiu išvengti termino daugiareikšmiškumo. Išnagrinėtoji vartoseną, išryškinusi ir netipinę sinonimijos atvejį, kai sinonimai vienas be kito tekstuose nevartojami (*Selena* ir *Baltasis Mėnulis*, *Lilit* ir *Juodasis Mėnulis*; *Rachu* ir *kylantis Mėnulio mazgas*, *karminis kylantis Mėnulio mazgas*, *šiaurinis Mėnulio mazgas*, *Drakono*

galva; Ketu ir besileidžiantis Mėnulio mazgas, karminis besileidžiantis Mėnulio mazgas, pietinis Mėnulio mazgas, Drakono uodega), taip pat išryškina lietuvių terminologijos darbuose išvis neminimą sinonimijos priežastį – kelių skirtingų tradicijų įtaką.

Tam tikros įtakos sinonimijai gali turėti ir kalbos tvarkymo ar netvarkymo veiksnys, nors ši priežastis daugiau reiškiasi kaip terminų variantiškumas. Įtakos gali turėti ir dažnokai vardinamos subjektyvaus pobūdžio priežastys, tokios kaip skirtingi terminų kūrėjo ar vartotojo palinkimai, abejojimas, kurį terminą vartoti, – tuo, be jau minėtų priežasčių, būtų galima aiškinti pavienėse svetainėse ar pavieniais atvejais pasitaikančius mėginimus keisti antikinių kalbų pagrindo terminus. Svetainės išryškina ir tokią beveik neminimą sinonimijos priežastį kaip nevienodas ir nepakankamas terminijos tvarkymo principų išmanymas, tačiau ji labiau išryškėja tik kelių svetainių pagrindu.

O visų svetainių lygmeniu išryškėja gana sutampantys sinonimijos atvejai, kurių nėra daug, ir tai patvirtintų jau iš ankstesniame straipsnyje išnagrinėtų vienažodžių astrologijos terminų ryškėjusį faktą, kad ši nenagrinėjama ir mokslo veikaluose neplėtojama terminų vartojimo sritis turi gana apibrėžtą benusistovintį sąvokų ir jas žyminčių terminų rinkinį. Taigi, nors terminologijos darbuose sinonimija dažniausiai siejama su terminijos nenusistovėjimu, paaiškinamu kaip nominacijos neaiškumai, tai nėra pagrindinė išnagrinėtos srities terminijos sinonimijos priežastis. Su ja labiau sietini tik keli atvejai (*astrologiniai namai* ir *astrologiniai būstai*, *horoskopo namai*, *horoskopo būstai*; *vidurinės planetos*, *vidurinio nuotolio planetos*, *vidutinio nuotolio planetos*).

Nėra kaip astrologijos svetainėse besireiškiančios sinonimijos aiškinti ir kita dažniausiai minima sinoniminės raiškos priežastimi – mokslo ar jo kalbos plėtra. Šios svetainės nėra mokslo kalbos vartojimo sritis, o ir apskritai astrologija nepripažįstama kaip mokslas. Interneto svetainės – speciali terminijos vartojimo sritis, taigi jose besireiškiančios sinonimijos priežastimi būtų galima laikyti ne mokslo šakos, o astrologijos kaip specialiosios srities plėtrą. Kiek lemia ji, tikriausiai būtų galima teigti tik atlikus diachroninius sinonimijos tyrimus, tačiau apskritai sinonimijos atvejų išryškėja palyginti nedaug, ir tai rodytų, kad astrologijos terminijos plėtojimas svetainėse veikiau yra sinonimiją mažinantis, o ne didinantis veiksnys.

ŠALTINIAI

INTERNETO SVETAINĖS

Am – www.astrologijosmokykla.lt

An – www.ananta.lt

Antr – www.antropoteosofineastrologija.lt

Astr – www.astrodaiva.com

Aw – <https://astrologe.weebly.com>

Dh – www.dharma.lt

Sa – www.sadhanacentras.lt

Ur – www.uranija.lt

Vi – www.vidineastrologija.lt

W – www.wolmer.lt

Za – www.zachh.lt

Zo – www.zodiakas.com

INTERNETO SVETAINĖSE TEIKIAMŲ ŽODYNĖLIAI

AS – *Astrologijos sąvokos*: www.zodiakas.com

ATŽ – *Astrologijos terminų žodynelis*: www.ananta.lt

LITERATŪRA

Andriuškaitė Ramunė 2000: J. Balčikonio kalbotyros terminų sandara ir savitumas. – *Terminologija* 7, 59–75.

Auksoriūtė Albina 2018: Informatikos ir kompiuterijos terminijos raida ir sinonimija. – *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*, aut. A. Auksoriūtė, J. Gaivenytė-Butler, S. Labanauskienė, A. Mitkevičienė, R. Stunžinas, A. Umbrasas, P. Zemlevičiūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 247–307.

Celišienė Vilija 2011: Įvairiakilmė sinonimija – dėsningas lietuviškos kompiuterijos terminijos norminimo etapas. – *Santalka. Filologija, Edukologija* 19(1), 25–30.

Čeremisinas Artiomus 2015a: Planetos vedų astrologijoje. Ketu. – *Čikagos aidas*. Prieiga internete: <https://aidas.us/planetos-vedu-astrologijoje-us>.

Čeremisinas Artiomus 2015b: Planetos vedų astrologijoje. Rahu. – *Čikagos aidas*. Prieiga internete: <https://aidas.us/planetos-vedu-astrologijoje-us>.

Gaivenis Kazimieras 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos matmenys*, Vilnius: LKI leidykla.

Gaivenis Kazimieras 2005: Keletas pastabų dėl terminijos ugdymo. – *Rinktiniai raštai*, 199–204.

Gaivenytė Jolanta 2000: Sudėtinių fizikos terminų sinonimijos atvejai terminų žodynuose. – *Kalbos kultūra* 73, 62–67.

Grigas Gintautas 2008: Kompiuterijos leksika ir terminija. – *Santalka: Filologija, Edukologija* 16(2), 31–39.

Kaulakienė Angelė 1994a: „Aušros“ fizikos populiarinimo straipsnių terminija. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Kalbos normalizacijos klausimai* 31, 131–140.

Kaulakienė Angelė 1994b: Fizikos ir technikos terminų sinonimijos vertinimas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Kalbos normalizacijos klausimai* 31, 51–56.

Kaulakienė Angelė 1997a: Fizikos terminijos raidos tarpsniai. – *Lituanistica* 3(31), 66–73.

Kaulakienė Angelė 1997b: Pirmųjų fizikos vadovėlių mechanikos terminai. – *Terminologija* 4, 56–62.

Kaulakienė Angelė 2000: Kompiuterijos terminijos sinonimija: yda ar būtinybė. – *Terminologija* 6, 23–28.

Kaulakienė Angelė 2002: Konstantino Šakenio „Fizikos“ vadovėlio terminija. – *Terminologija* 9, 66–77.

Kaulakienė Angelė 2003: Lietuviškų fizikos vadovėlių elektros ir magnetizmo terminai. – *Terminologija* 10, 107–111.

Kaulakienė Angelė 2006: Naujosios technologijos ir kompiuterijos terminija. – *Santalka: Filologija, Edukologija* 14(4), 22–25.

Kaulakienė Angelė 2007: Profesorius Povilo Brazdžiūno *Bendrosios fizikos* vadovėlio (1960–1965) terminija. – *Terminologija* 14, 92–109.

Kaulakienė Angelė 2009: Kai kurių fizikos terminų raida. – *Terminologija* 16, 218–251.

Kaulakienė Angelė, Rimkutė Aušra 2008: Kai kurių šiuolaikinės kompiuterijos terminų mikrosistemų analizė. – *Santalka: Filologija, Edukologija* 16(4), 30–37.

Kazlauskaitė Gita 2000: Lietuviškų ir tarptautinių fonetikos terminų sinonimija. – *Terminologija* 7, 25–31.

Keinys Stasys 1980: *Terminologijos abėcėlė*, Vilnius: Mokslas.

Keinys Stasys 2005a: Darybiniai sinonimai terminologijoje. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, aut. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 254–257.

Keinys Stasys 2005b: Terminų sinonimijos klausimu. – *Dabartinė lietuvių terminologija*, aut. S. Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 254–257.

- Kitkauskienė Laimutė 2005: Architektūros terminų sinonimija. – *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 19, 211–219.
- Klimavičius Jonas 1975: Tarptautinių ir lietuviškų terminų sinonimija terminografijoje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Lietuvių terminologija* 16, 91–123.
- Kvašytė Regina 2000: Sinonimai latvių kalbos terminų žodynuose. – *Terminologija* 7, 76–87.
- Labanauskienė Solvita 2004: Latvių augalų vardai Jurgio (Ambraziejaus) Pabrėžos žodynuose. – *Terminologija* 11, 145–155.
- Labanauskienė Solvita 2014: Mykolo Miežinio *Lietuvizskai–latviszkai–lenkiszskai–rusiszsko* žodyno lietuviški ir latviški sinoniminiai bei variantiniai augalų vardai. – *Terminologija* 21, 143–159.
- Mikėlionienė Jurgita 2004: Dabartinės lietuvių filosofijos sinonimų ir darybos priemonių įvairovė. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*, Vilnius: LKI leidykla, 271–275.
- Mitkevičienė Asta 2004: V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, 19–144.
- Mitkevičienė Asta 2005: Epo, lyrikos, dramos žanrų ir kitų klasifikacijos vienetų pavadinimai pirmuose lietuviškuose literatūros teorijos vadovėliuose. – *Terminologija* 12, 81–86.
- Mitkevičienė Asta 2007: Iš lietuvių literatūros mokslo terminijos istorijos: XIX amžius. – *Terminologija* 14, 110–124.
- Mitkevičienė Asta 2014: Figūrų ir tropų pavadinimai 1918–1940 m. literatūros mokslo darbuose. – *Terminologija* 21, 176–191.
- Mitkevičienė Asta 2015a: Kai kurie terminų sinonimijos aspektai. – *Terminologija* 22, 39–60.
- Mitkevičienė Asta 2015b: Sinoniminiai terminai 1918–1940 metų lietuvių literatūros mokslo darbuose. – *Lietuvių kalba* 9. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/179/144>.
- Mitkevičienė Asta 2018: Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Kazys Bizauskas ir lietuvių literatūros mokslo terminija. – *Terminologija* 25, 201–234.
- Mitkevičienė Asta 2020: Ar terminų sinonimija yra trūkumas? – *Bendrinė kalba* 93. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/index>.
- Petrėnienė Ona 2003: Terminų aiškinimas mokslo populiarinamuosiuose tekstuose. – *Terminologija* 10, 42–54.
- Rimkutė Aušra 2007: Kai kurie sinoniminių religijos terminų vartosenos atvejai katekizmuose (XVI a. ir XIX a. galas–XX a. pradžia). – *Terminologija* 14, 135–145.
- Stankevičienė Sigita 2012: Variantinė ir sinoniminė lietuvių ir vokiečių kalbų elektrostatikos terminų raiška. – *Kalbų studijos* 21, 21–27.
- Stankevičienė Virginija 2016: Terminai chemikų ir ekonomistų specialybės kalboje: norma, vartoseną, tendencijos. – *Santalka: Edukologija, Filosofija* 24(1), 65–74.
- Straizys Vytautas 2003: *Astronomijos enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Teorinės fizikos ir astronomijos institutas.
- Stunžinas Robertas 2005: Statybos terminijos sinonimija. – *Terminologija* 12, 7–26.
- Stunžinas Robertas 2010: Gyvenamojo namo ir pagrindinių jo dalių liaudies terminijos sinonimija. – *Terminologija* 17, 130–142.
- Stunžinas Robertas 2017: Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu *kibernetinis*, (–ė): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai. – *Terminologija* 24, 145–163.
- Stunžinas Robertas 2018: Kriptografinių valiutų srities terminai: reikšmės, raiška ir variantai. – *Terminologija* 25, 128–145.
- Šilobraitė Diana 2007: Vienažodžių matematikos terminų sinonimija matematikos vadovėliuose (1910–1940). – *Terminologija* 14, 146–158.
- Šilobraitė Diana 2008: Pirmųjų matematikos žodynėlių terminija. – *Terminologija* 15, 180–196.
- Šilobraitė Diana 2009: Pirmojo lietuviško aritmetikos uždavinyno terminai. – *Terminologija* 16, 186–197.
- Šilobraitė Diana 2010: Informatikos ir kompiuterių įrangos žodynėlių terminijos skirtybės. – *Terminologija* 17, 68–78.
- TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, red. taryba: A. Kaulakienė, S. Keinys, B. Kurkulis, V. Račiūnaitė, V. Žalkauskas, Vilnius: Alma littera, 2013.
- Umbrasas Alvydas 2004: Bendrašakniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 11, 100–118.
- Vaskelaitė Ramunė 2020: Vienažodė astrologijos terminija kilmės požiūriu. – *Terminologija* 27, 128–163.

- Vladarskienė Rasuolė 2015: Skolintų ir lietuviškų ekonomikos terminų konkurencija. – *Terminologija* 22, 98–109.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.
- Zemlevičiūtė Palmira 2001: Sinoniminiai *Medicinos enciklopedijos* terminai. – *Terminologija* 8, 34–49.
- Zemlevičiūtė Palmira 2003: Antano Vileišio (1856–1919) medicinos mokslo darbai ir jų terminija. – *Terminologija* 10, 84–106.
- Zemlevičiūtė Palmira 2004: Ligų pavadinimai *Lietuvos ūkininko* priede *Sveikata*. – *Terminologija* 11, 70–99.
- Zemlevičiūtė Palmira 2009: *Varpo* medicinos straipsnių terminai. – *Terminologija* 16, 92–108.
- Zemlevičiūtė Palmira 2012: Morfologiniai anatomijos terminų variantai XVII–XVIII a. lietuvių leksikografijoje. – *Terminologija* 19, 105–124.
- Zemlevičiūtė Palmira 2018a: Kitų kalbų poveikis lietuviškai informatikos ir kompiuterijos terminijai. – *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*: monografija, aut. A. Aukšoriūtė, J. Gaivenytė-Butler, S. Labanauskienė, A. Mitkevičienė, R. Stunžinas, A. Umbrasas, P. Zemlevičiūtė, 150–307.
- Zemlevičiūtė Palmira 2018b: Medicinos terminija prieš 100 metų. – *Terminologija* 25, 147–200.

REASONS OF SYNONYMOUS EXPRESSION IN THE TERMINOLOGY OF ASTROLOGY

Summary

Synonyms of terms is one of the most widely discussed topics of terminology, but little attention is paid to the reasons of synonymy. Though they are given, but the considerations of theoretical type only list them, while empirical studies frequently also limit with mentioning them as general reasons, often even before the actual study of synonyms. The conclusions as to what determined the synonymy in the terminology of the field in question are rarely drawn.

Based on the terminology of astrology, the article focuses on the reasons of synonymous terms. After selecting twelve websites on the topic of Western astrology as the source of the study (ananta.lt; antropoteosofineastrologija.lt; astrodaiva.com; astrologe.weebly.com; astrologijosmokykla.lt; dharma.lt; sadhanacentras.lt; uranija.lt; vidineastrologija.lt; wolmer.lt; zachh.lt; zodiakas.com), including small glossaries given in two of them, it is analysed what determined the occurrence of the synonyms of terms in the above sources. What is more, the reasons of synonymous terms mentioned in Lithuanian terminological works are reviewed and a certain set of them is compiled.

Heterogeneous synonymous terms, i.e. borrowed and Lithuanian terms, are discussed as the major characteristic feature in the source under study. Terminological works mention language contacts and the influence of English as the reasons of such synonymy; however, with respect to the studied source, the cases of heterogeneous synonymy encompass the terms deriving from ancient languages rather than English. The analysis highlights the tendency to explain terms to the reader as an especially prominent feature of the studied context in which the terms are used. It also encourages us to connect certain cases where the terms deriving from ancient languages are substituted with Lithuanian equivalents with the factor of the addressee rather than the attempt for language purification, i.e. the intention to give a clearer term to the reader.

Another peculiar feature of the source under study – the attempt for vividness and expressiveness – is also the reason of synonymy of certain terms. The texts of the websites are not absolutely identical from the perspective of genre and functional

style, but they represent freer styles, and such a context does not only create conditions for synonymous terms but also other cases of variation whose relationship with synonymy is not absolutely clear in Lithuanian terminological works.

The analysis also underlines other reasons of synonymy, which are less commonly mentioned in terminological works, such as avoiding the polysemy of terms, insufficient knowledge of terminology management principles, etc. Besides, it highlights the case of atypical synonymy identified in the terminology of astrology where the term is not used without synonyms, and considers the reason of such usage.

Gauta 2021-07-13

Ramunė Vaskelaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas ramune.vaskelaite@lki.lt